

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

2023 EXPO Etkinliğinin Kahramanmaraş Ekonomisine Ve Çevresel Değişime Duyarlılığı

The Sensitivity of the 2023 EXPO Event to Kahramanmaraş Economy and Environmental Change

Hayrettin KESGİNGÖZ

Doç.Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret Ve Lojistik Bölümü
hayrettinkeskingoz@gmail.com
Orcid ID: 0000-0002-5143-4891

Murat BURAK

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası Ticaret Ve Lojistik Ana Bilim Dalı
muratburak317@gmail.com
Orcid ID: 0000-0002-5136-7238

Öz: Bu çalışma 2023 Expo etkinliğinin Kahramanmaraş'ta yapılabilirliğinin il ekonomisine ve değişen çevre koşullarına etkisinin ne ölçüde şehre katkı sağlayabileceğinin tespiti için önem taşımaktadır. Çalışmada belirlenen amaca yönelik olarak nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat yöntemi tercih edilmiştir. Mülakatın yapıldığı kişiler 2023-Expo Kahramanmaraş etkinliğinden sorumlu şehir danışman kurulu olarak belirlenmiştir. Şehir danışma kurulundaki her paydaşa ayrı ayrı yöneltilen sorulardan çıkan temel bulgulara göre 2023 Expo Kahramanmaraş etkinliğinin ekonomik, sosyal, kültürel ve uluslararası işbirliğine yönelik birçok alanda şehre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu anlamda uluslararası bir mega etkinlik olarak Expo etkinlikleri düzenledikleri şehir ve bölgeye farklı alternatif ve fırsatlar sunarak marka şehir olma yolunda ev sahibi ülke ve bölgeyi desteklemektedir. Ayrıca 2023 Expo Kahramanmaraş için yapılan yatırımların sadece Expo etkinliği ile sınırlı kalmayıp Kahramanmaraş halkının daha sonraki süreçlerde de kullanabileceği sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel etkinlik alanlarının uzun dönemde şehre katma değer sağlayacağı bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Expo 2023, Kahramanmaraş, Ekonomi, Çevre, Duyarlılık.

Abstract: This study is important to determine to what extent the feasibility of the 2023-Expo event in Kahramanmaraş can contribute to the city's economy and changing environmental conditions. For the purpose determined in the study, in-depth interview method, one of the qualitative research methods, was preferred. The interviewees were determined as the city advisory board responsible for the 2023-Expo Kahramanmaraş event. According to the main findings from the questions posed to each stakeholder in the city advisory board, it is thought that the 2023-Expo Kahramanmaraş event will contribute to the city in many areas of economic, social, cultural and international cooperation. In this sense, as an international mega-event, Expo activities support the host country and region in becoming a brand city by offering different alternatives and opportunities to the city and region where they are held. In addition, it has been found that the investments

Geliş Tarihi:29.11.2022

Kabul Tarihi:20.12.2023

Yayın Tarihi:31.12.2023

Atıf: Kesgingöz, H. & Burak, M. (2023). 2023 EXPO Etkinliğinin Kahramanmaraş ekonomisine ve çevresel değişime duyarlılığı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), 1021-1041. Doi: 10.33437/ksusbd.1211744

---

made for the 2023-Expo Kahramanmaraş will not only be limited to the Expo event, but also that the social, economic, cultural and environmental activity areas that the people of Kahramanmaraş can use in the later processes will provide added value to the city in the long term.

Keywords: Expo 2023, Kahramanmaraş, Economy, Environment, Sensitivity.

GİRİŞ

Günümüz koşullarında ülkelerin önemli hedeflerinde birisi olarak ulusal ve uluslararası alandaki pazarlara ve müşteri portföyüne ulaşabilmek için katma değeri yüksek ürünleri farklı tanıtım ve pazarlama stratejileri ile ilgi çekici hale getirmek olduğunu söyleyebiliriz. Tanıtım, pazarlama ve kültürel etkileşim amacıyla düzenlenen etkinlikler aynı zamanda kentlerin bilinirliğini arttırarak uluslararası alanda portföyünün genişlemesine de katkı sağlamaktadır. Bu anlamda söz konusu amaçlara hizmet eden bu etkinlikler geçmişte Fuar ve Fuarçılık adıyla nitelendirilmekteydi. Ancak günümüzde ulusal ve uluslararası öneminden dolayı farklı kurum ve kuruluşlar tarafından belli kural ve kaidelere göre sistemli bir şekilde oluşturulan uluslararası mega etkinliğin adı Expo olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Günümüzde pazarlama yeri olarak anlamlandırılan Expo etkinlikleri sadece pazarlama ile kalmayıp kültürel, tarihi ve doğal yaşam alanlarının da tanıtılması ve geliştirilmesinde önemli bir yarar sağlamaktadır.

Geçmiş dönemlerin fuarcılık anlayışı ile başlayan ancak değişen koşullar ve küreselleşme ile birlikte farklı konular ve alanlar ortaya çıkmıştır. Bu anlamda önemli bir organizasyon olarak Expo etkinlikleri küresel kent olma yolunda ilerleyen şehirlerin sadece somut değerler üzerinde yoğunlaşmayıp spor, sanat, kültür, sosyal hayat vb. alanlarında farklı şekillerde öne çıkarılmasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla farklı boyutları ile ortaya çıkan uluslararası etkinlikler şehirlerin imajının küresel düzeyde değer kazanmasına neden olacaktır (Tezcan, 2011). Dünyada 1850 yılından beri düzenlenen mega etkinlikler farklı konularla gündeme gelmiş ve Türkiye'nin de ilgisini çekmeye başlamıştır. Osmanlı döneminden bu güne kadar birçok Fuar ve Expo etkinliğine katılan Türkiye daha önce iki kere Expo etkinliğine ev sahipliği yapmıştır. İlk olarak 2016 yılında Antalya'da 'Çiçekler ve Çocuklar' teması ile ikinci olarak da 2021 yılında Hatay'da 'Medeniyetler Bahçesi' teması ile organize edilmiştir. Türkiye için önemli bir deneyim olan Expo etkinlikleri 2023 yılında da Kahramanmaraş'ta 'Doğa Dostu Şehir ve Duyarlılık' teması ile düzenlenecek uluslararası botanik konulu mega etkinliğe ev sahipliği yapacaktır. Üçüncü kez Türkiye'nin ev sahipliği yapacağı etkinlikte istenilen verimin sağlanması ve etkinlik sonrası dönemde olumlu dönütlerin alınması için büyük bir organizasyon ve işbirliği mevcuttur. Nitekim hem Kahramanmaraş için hem de Türkiye için önemli bir etkinlik olan 2023 Expo etkinliği Anadolu'nun saklı cennetini ortaya çıkarma da ve mevcut kültürel değerlerin uluslararası alanda tanıtımının sağlanmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bu anlamda 2023 Expo Kahramanmaraş etkinliğinin temel amacı farklı boyutları ile ülkemizi ve şehrimizi tanıtarak uzun ve kısa vadede ortaya çıkabilecek fırsatları yatırıma dönüştürmek ve uluslararası işbirlikleri ile ekonomik katma değer yaratmaktır. 6 Şubat 2023 tarihlerinde yaşanan depremler nedeniyle 6 ay sürecek olan etkinlik 3 aya indirilmiştir. Yaklaşık olarak 3 ay sürecek olan etkinlik için büyük bir alan organize edilmiş ve ziyaretçilerin beklentilerini karşılayabilecek düzeyde donatılmıştır. Mevcut alanda 15 farklı etkinlik alanının(Kristal Lagün (Deniz Kulağı), Arasta Pazarı, Düğün Sarayı, Yeşil Yaşam Deneyimi ve İnovasyon Merkezi, Expo Kulesi, Dünya Bahçeleri, Amfi Tiyatro ve Konser Alanı, Cami ve Mevlevihane, Açık Avm, Aquapark ve Lunapark Eğlence Merkezi, Doğa Okulu, Trafik Eğitim Parkuru, Fuar ve Kongre Merkezi, Kelebek ve Uğur Böceği Bahçesi, Hobi Evleri) bulunması etkinlikten istenilen verimin sağlanması ve ziyaretçilerin ilgisini çekmesi bakımından önemli bir unsurdur. Belirlenen süre içerisinde bölgede yeşil alanların çoğaltılarak doğada yaşanabilir alanların oluşturulması, yatırıma açık alanların teşvik edilerek geliştirilmesi ve ülkemize ve şehrimize ait önemli değerlerin sergilenmesi etkinliğin yol haritasını oluşturmaktadır. Böylelikle tüm bu süreçlerin etkili ve verimli bir şekilde yönetilerek verilmek istenen mesajların hedef kitleye ulaşması etkinlik sonrası dönemde birçok olumlu dönütlerin şehrimizi ve ülkemizi küresel anlamda bilinirliğini arttırarak markalaşmasına önemli bir katkı sağlayacaktır.

2023 Expo Kahramanmaraş etkinliğinin; ekonomi başta olmak üzere çevresel, kültürel ve turizm alanlarına olumlu etkilerinin tespiti amacıyla yapılan çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde konu ilgili kavramsal açıklamalar verildikten sonra Dünyada ve Türkiye'de yapılmış olan Expo etkinlikleri hakkında bilgiler verilerek 2023 Expo Kahramanmaraş etkinliğinin aşamaları ve detayları

belirtmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasında ise 2023 Expo etkinliğinin ekonomik, çevresel, kültürel ve turizm alanlarının şehire katılarını değerlendirmek amacıyla Expo 2023 şehir danışman kurulu olarak belirlenen paydaşlara sorular yöneltilmiş ve cevapları ayrıntılı bir şekilde değerlendirilerek çalışma tamamlanmıştır.

EXPO ORGANİZASYONUNUN GELİŞİMİ VE DÜNYADAKİ YERİ

Geçmiş yıllardan günümüze doğru birçok fuar düzenlenmekte olup farklı konular gündeme gelmiştir. Genel amaç bazen dini, bazen ekonomik ve kültürel olmakla beraber asıl amaç ürünün veya hizmetin çeşitli şekillerle tanıtımı yoluyla ticari değer sağlamaktır. Bu amaçla üreticiler ellerinde bulunan mal ve hizmetleri daha geniş tüketici kitlelere ulaştırmak farklı pazar arayışları içerisine girmişlerdir. Farklı pazarlarda tüketicileri etkilemek için sadece ürünü tanıtmanın yeterli olmadığı anlaşılmış ve daha farklı yollar benimsenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda üreticiler tanıtımla yetinmeyip ürün ve hizmetin bulunduğu bölge içinde hazırlık yapılmış ve geniş alanlara ihtiyaç duyulmuştur. Ürün ve hizmetleri çeşitli yönleriyle bölge dâhilinde ulusal ve ulus aşırı ülkelere tanıtmak için büyük ölçekli organizasyonlar gerçekleştirip bu etkinliği 'Fuar' olarak adlandırmışlardır. Fuar kelimesi ise Latince kökenli olup 'Pazar ve Pazar yeri' anlamına gelmektedir. Geçmiş yılları bu yönüyle değerlendirdiğimiz takdirde fuarların ticari yarar sağlamak amacıyla kurulduğu görülmektedir. Ancak sanayi devriminden sonra geçilen bilgi çağında amaç farklılaşmış ve küresel ölçekte etki yaratabilecek farklı konular gündeme gelmiştir. Bundan kaynaklı olarak içeriği genişleyen Fuar etkinlikleri alt bölümlere ayrılarak daha sistemli hale gelmiştir (Akyol, 2003: 14-15).

Fuar etkinliklerinin önemli sonuçlarından biri de bölgeye olan turizmi desteklemesidir. Fuar nedeniyle harcama potansiyeli yüksek olan kesim bölgeyi ziyaret etmekte ve turizm sanayisi gelişmektedir. Turizmin de bölgesel kalkınmayı sağlaması, bölgeler arası kalkınmışlık farklarını giderici etkisi bulunmaktadır (Dilek & Kandemir, 2013: 12-14).

18. yy. ile 19. yy. arasındaki dönemde yaşanan sanayi devrimi ile meydana gelen değişimlerle birlikte Fuar etkinliği, Expo olarak farklı ve yeni bir organizasyon olarak değişime uğramıştır (Vatansever, 2009: 18-19). Expo organizasyonu hakkında global ölçekte 'Dünya Fuarı, Dünya Sergisi, Expo Fuarı' gibi birçok anlam karşılığı bulunmaktadır. Ancak Expo etkinlikleri ticari faaliyet ve değer yaratmanın çok daha ötesinde uluslararası işbirliği, kültürel kaynaşma ve insanların tanıtım yoluyla eğitilmesi gibi sosyal ve toplumsal özelliği de bulunmaktadır. Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan rekabet ve işbirliği kavramları ile birlikte ülkeler bir araya gelerek çeşitli temalarla büyük ölçekli organizasyonlar düzenleyip uluslararası ilişkiler boyutunu geliştirip daha fazla ülke ile iletişimde olup karşılığında ekonomik ve kültürel yarar sağlama gibi stratejiler geliştirmektedir. Bu bakımdan düzenlenen Expo etkinliklerinin konusu (World Fair) Dünya standartlarına uygun global nitelikli konulardan oluşturulur. Bu bilgiler ışığında geçerli bir kavramsal tanım getirecek olursak; Expo uluslararası büyük ölçekli bir organizasyon olarak İngilizce 'Exposition' sözcüğünden türemiştir. İngilizce karşılığının kısaltması olarak Expo uluslararası çok yönlü fuar ve sergi etkinliği olarak tanımlanabilir. İngilizce olarak belirtilen kavramın Türkçe dilindeki karşılığı ise 'Sergi, Fuar' anlamına gelmektedir (<https://www.dogaka.gov.tr>).

19.yy ortalarında düzenlenmeye başlayan organizasyon bu dönem için Dünya Fuarları dönemi olarak nitelendirilmiştir (Ergüney ve Duygu, 2015). Dünyanın kültür, tarih, sosyal ve eğitim olimpiyatları olarak nitelendirebileceğimiz büyük ölçekli organizasyon ülkelerin ve ulusların üzerinde en iyi diyebileceğimiz uzmanlık alanları, kültürel özellikleri, tarihi olaylar ve bu olayları yansıtan tarihi eserleri ile sürdürülebilir doğa ve çevre konularının belirli hazırlık sürecinden sonra Dünya arenasında tanıtımı ve değerlendirilmesi için oluşturulan bir uluslararası etkinliktir. Büyük ölçekli bu organizasyonda temel amaç düzenlendiği ülke ve bölge özelliklerine bağlı olarak ortaya konan mal, hizmet ve kültürel değerlerin tanıtım ve pazarlama faaliyetleri ile ticari yarar sağlamaktan çok o bölgeye ve ülkeye ait tarihi yerler ile kalıntıları, doğal çevresi, kültürel değerleri gibi farklı özelliklerin tüm yönleri ile birlikte ortaya koyarak ulusal ve uluslararası arenada değer yaratmaktır (<https://www.dogaka.gov.tr>).

Ulusal ve Uluslararası ölçekte büyük bir fırsat olarak değerlendirilen Expo etkinliğinden istenilen düzeyde yararlanmak için uluslararası standartlara uygun düzenleme yapan kurum ve kuruluşlardan yararlanılmalıdır. Bununla birlikte Expolar için ortak ve kar amacı gütmeyen bir organizasyon fikri,

Expo 1867 Paris'te ki İngiliz pavyonun genel komiserinin farklı ülkelerdeki meslektaşları ile birlikte yayınladıkları muhtıradaki belirtilmiştir. Yayınlanan muhtıraya göre temel amaç fuar ve sergilerin denetim ve süre takibini yaparak etkinliğin kalitesini arttırmaktır. Bu bakımdan ele alındığında Dünyadaki bütün sergilerin düzenlenmesinden ve denetiminden sorumlu olan bir kuruluş olarak BIE (Bureau International Des Expositions) yani Uluslararası Sergiler Bürosu olarak çevrilen kuruluş sorumlu kabul edilmiştir. Uluslararası bir organizasyon olarak BIE 1928 yılında Fransa'nın başkenti Paris'te Paris sözleşmesi kapsamında kurulmuş ve 1931 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Kuruluş amacı istenilen faydayı ulaşmak için sergi ve fuara dönük faaliyetlerin haklarını korumak, gerektiğinde güvenlik önlemleri ile destekleyerek kaliteli bir tanıtım ve etkinlik alanı oluşturmaktır. BIE kuruluşundan bugüne kadar 170 üye devletle birlikte kendi himayesinde 50'den fazla etkinlik ve organizasyon düzenlenmiştir. (<https://www.bie-paris.org.2022>). Ayrıca Sanayi devriminden bilgi çağına geçiş sürecindeki değişiklikleri takip ederek organizasyona dâhil edilebilecek potansiyelli ülkeleri dâhil etmek ve portföyünü genişletmek gibi yeni amaçlarla sözleşmeyi güncellemiştir. Güncellenen yeni sözleşmeye göre küresel ölçekte ilerlemeye dönük yeni konular ile sürdürülebilirlik ve doğal çevre kavramları da eklenerek içerik genişletilmiştir. (Loscartales, 2012)

BIE kriterlerine göre yapılan düzenlemeler sonucunda ülkeler arasındaki rekabet artmış buna bağlı olarak kurumun üye sayısında artışlar olmuştur. Rekabete bağlı olarak artan üyelerin taleplerini değerlendirmek, başvuru almak, başvuru dâhilinde ki şehrin ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerinin tespitini saptamak ve planlı bir organizasyon gerçekleştirebilmek için yasal gereksinimler ile bir çerçeve oluşturulmuş ve belirlenen kurallar dâhilinde süreç düzenlenmiştir. Buna göre BIE tarafından bir Dünya veya ihtisas Fuarı gerçekleştirilirken farklı 7 adım göz önünde bulundurulur ve süreç için uyulması gerekir. Bu adımlar ilk olarak adaylık süreci ile başlar devamında Expo etkinliği için proje geliştirilir ve proje incelemeye alınır. Gerekli incelemelerden sonra kayıt ve tanınma, uygulama, Fuar ve Fuar sonrası organizasyon olarak sürecin adımları belirtilmiştir (<https://www.bie-paris.org.2022>). BIE resmi sürecine göre diplomatik işlemler genel sekreterliğinde bulunduğu Fransa'nın başkenti Paris kentinde gerçekleştirilmektedir. BIE genel kurulu başkan yönetiminde üye ve gözlemci ülkelerinde katılımıyla yılda 2 kez toplanmaktadır. Bu toplantılarda yeni başvurular dört komiten gelen (Yürütme, Yönetme, Bilgi ve Bütçe Komiteleri) raporlar değerlendirilir. Yapılacak olan başvuruda Expo'nun teması, tarihi, süresi ve organizasyonu yapacak olan kanuni durumun belirtilmesi gerekir. Bundan sonraki aşamada BIE Kurumu üye ülkelerin hükümetlerini haberdar ederek 6 ay süre belirtilir. Büyük Expo adaylığı için fuar tarihinden önce 5 yıl, küçük Expo adaylığı için ise fuar tarihinden önce 4 yıl süre verilir. Tescil edilen Expoların hazırlık aşaması için 3 yıl süre verilir. Sonraki aşamada aday ülkelere davetiye gönderilir ve Expo etkinliği gerçekleştirilir (Özkelle, 2006: 134-136). Buna göre geçmiş dönemlerden günümüze kadar Dünyada gerçekleşen Expo etkinlikleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Yıllara göre dünyada gerçekleşen expo organizasyonları ve temaları

İSİM	TEMA	SÜRE	ALAN (HA)	KATILIMCI SAYISI (ÜLKE)	ZİYARETÇİ SAYISI
Londra Evrensel Sergisi, 1851	Dünya Milletleri Sanayi İşleri Büyük Fuarı	01.04.1851 -11.10.1851	10,4	25	6.039.195
Paris Evrensel Sergisi, 1855	Tarım, Sanayi ve Güzel Sanatlar Ürünler	15.05.1855 -15.11.1855	15,2	27	5.163.330
1862, Londra Uluslararası Sanayi ve Sanat Sergisi	Sanayi ve Sanat	01.05.1862 -01.11.1862	11,0	39	6.096.617
1863 İstanbul Sergisi	Osmanlı İmparatorluğu'nun Gücü	----	----	----	----
Paris Evrensel Sergisi, 1867	Çalışmanın Tarihi	01.04.1867 03.11.1867	66,0	42	15.000.000
Viyana Sergisi, 1873	Kültür ve Eğitim	01.05.1873 31.10.1873	17,0	35	7.255.000
1876, Filedefiya Uluslararası Güzel	Amerika'nın Bağımsızlık	01.05.1876 -10.11.1876	115,0	35	10.000.000

Sanatlar, Sanayi, Toprak ve Maden Ürünleri Sergisi	Kutlaması ve 04.Temmuz Deklarasyonu					
Paris Evrensel Sergisi, 1878	----	20.05.1978 10.11.1978	75,0	36		16.156.626
1880, Melbourne Uluslararası Sanat, Üretim - Tüm Milletlerin Sanayi Ürünleri ve Tarımı Sergisi	Sanatlar, Üretimler, Tarım ve Sanayi	01.10.1880 - 30.04.1881	25,0	33		1.330.000
Barselona Evrensel Sergisi, 1888	----	08.04.1888 10.12.1888	46,5	30		2.300.000
Paris Evrensel Sergisi, 1889	Fransız İhtilali'nin 100. Yıl Dönümü Anısına	05.05.1889 -31.10.1889	96,0	35		32.250.297
1893, Chicago Evrensel Sergisi	Christopher Columbus'un Amerika'yı Keşfinin 4. Yüzyılı	01.05.1893 03.10.1893	290,0	19		27.500.000
1897, Brüksel Uluslararası Sergisi	----	10.05.1897 08.11.1897	36,0	27		6.000.000
Paris Evrensel ve Ulusal Sergisi, 1900	Yüzyılın Bilançosu	15.04.1900 -12.11.1900	120,0	40		50.860.801
Saint Louis Sergisi, 1904	Louisiana Alım Sergisi	30.04.1904 01.12.1904	500,0	60		19.694.855
Liege Evrensel Sergisi, 1905	Liege'nin Bağımsızlığının 75. Yılı	27.04.1905 -06.11.1905	70,0	35		7.000.000
Sempione Ulusal Sergisi, 1906	Simplon Tüneli'nin Tamamlanmasının Kutlanması	28.04.1906 -11.11.1906	100,0	31		7.500.000 - 10.000.000
1909 Bursa Sergisi	Milli Sanayinin Geliştirilmesi	----	----	----		----
Brüksel Evrensel Sergisi, 1910	Endüstri ve Ticaret	23.04.1910 07.11.1910	90,0	26		13.000.000
1913, Gand Evrensel ve Uluslararası Sergisi	Tarih Teması	26.04.1913 -03.10.1913	130,0	24		9.503.419
Panama-Pasifik Uluslararası Sergisi, San Francisco, 1915	Panama Kanalı'nın Açılış Töreni ve San Francisco'nun Yeniden İnşasının Kutlanması	20.02.1915 -04.12.1905	635,0	30		19.000.000
1929, Barselona Uluslararası Sergisi	Endüstri - Sanat - Spor	20.05.1929 15.01.1930	118,0	29		25.000.000
1933, Chicago Bir Yüzyılın Yükselişi Uluslararası Sergisi	Gelişimin Yüzyılı	27.05 - 12.11.1933; 01.06 - 31.10.1934	170,0	21		38.872.000
Brüksel Evrensel Sergisi, 1935	Taşımacılık Temaları	27.04.1935 06.11.1935	140,0	35		20.000.000
1936, Stockholm Uluslararası Havacılık Sergisi	Havacılık Teması	05.1936 (14 gün)	5300 m ²	22		10.000.000
1937, Paris Uluslararası Sanat ve Modern Hayat Sergisi	Modern Yaşamda Sanat ve Teknikler	25.05.1937 - 25.11.1937	105,0	45		31.040.955
1938, Helsinki Finlandiya	Havacılık Teması	14.05.1938 -	800 m ²	26		22.000.000

Uluslararası İkinci Havacılık ve Hava Savunması Sergisi		22.05.1938				
New York Sergisi, 1939-1940	Yarının Dünyasını Kurmak	30.04 - 31.10.1939; 11.05 - 27.10.1940	500,0	55		44.955.997
1939, Liege Uluslararası Su Tekniği Sergisi	Uluslararası Büyük Su Sezonu	05.1939 - 11.1939	50,0	----		----
1949, Port Au Prince Uluslararası Port Au Prince Sergisi	Port Au Prince'in Kuruluşu'nun 100. Yıl Dönümü	12.1949 -08.06.1949	30,0	----		----
1949, Stockholm Uluslararası Spor Sergisi	M. Ling'in Ölümünün 100. Yıl Dönümü	27.07.1949 -13.08.1949	----	37		----
1951, Lille Uluslararası Tekstil Sergisi	Tekstil Teması	28.04.1951 -28.08.1951	15,0	22		1.500.000
1953, Kudüs Uluslararası Çölün Fethi Sergisi	Çölün Fethi Teması	22.09.1953 -14.10.1953	46,0	13		600.000
Uluslararası Roma Tarım Sergisi, 1953	Tarım Teması	06.1953 - 09.1953	12,0	22		1.700.000
1954, Napoli Uluslararası Gemicilik Sergisi	Gemicilik Teması	15.05.1954 - 15.10.1954	100,0	----		----
1955, Helsingborg Uluslararası Uygulamalı Sanatlar Sergisi	Sanat ve Yetenek Teması	10.06.1955 -28.08.1955	11,0	10		1.000.000
1956, İsrail Turunçgiller Sergisi	Turunçgiller	05.05.1956	----	----		----
1957, Berlin Uluslararası Yapı Sergisi	Hansa'nın Yeniden İnşası	06.07.1957 -29.09.1957	55,0	13		1.000.000
1958 Brüksel Evrensel ve Uluslararası Sergisi	Daha İnsancıl Bir Dünya İçin Dünya Bilançosu	17.04.1958 -19.10.1958	200,0	39		41.454.412
1962, Seattle 21Yüzyıl Sergisi	Uzay Çağında İnsan	21.04.1962 21.10.1962	30,0	50		9.609.969
1965, Münih Uluslararası Taşımacılık ve İletişim Sergisi	Taşımacılık ve İletişim	25.06.1965 - 03.10.1965	27,0	36		3.200.000
1967, Evrensel Montreal Sergisi	İnsan ve Dünyası	28.04.1967 27.10.1967	400,0	62		50.306.648
Hemisfair 1968, San Antonio	Amerika'da Medeniyetler Buluşması	06.04.1968 -06.10.1968	40,0	35		15.000.000
1970, Osaka Japonya Evrensel Sergisi	İnsanlık İçin Uyum ve Gelişme	15.03.1970 -13.09.1970	330,0	78		64.218.770
1971, Uluslararası Budapeşte Dünya Av Sergisi	Dünya Çapında Av	27.08.1971 -30.09.1971	35,0	52		1.900.000
1974, Spokane Uluslararası Çevre Sergisi	Yeni, Temiz Bir Çevre	01.05.1974 -01.11.1974	40,0	10		5.600.000

Uluslararası Okyanus Sergisi Okinawa, 1975	Özlenen Deniz	19.07.1975 -18.01.1976	100,0	35	3.485.750
Dünya Senegatik Sergisi Bulgaristan 1981, Plovdiv	Takip Teması	16.06.1981 -12.07.1981	----	----	----
Knoxville Uluslararası Enerji Sergisi – Enerji Expo, 1982	Dünyayı Değiştiren Enerji	01.05.1982 – 31.10.1982	29,0	16	11.127.780
1984, New Orleans Louisiana Dünya Fuarı	Nehirler Dünyası ve Yaşam Kaynağı Olarak Su	12.05.1984 -11.11.1984	34,0	15	7.335.000
Tsukuba Uluslararası Sergisi, Japonya, 1985	Konut ve Çevresi, Evdeki İnsan İçin Bilim ve Teknoloji	17.03.1985 16.09.1985	100,0	48	20.334.727
1986, Vancouver Dünya Fuarı	Devinen Dünya	02.05.1986 13.10.1986	70,0	53	20.111.578
Uluslararası Eğlence Sergisi, Brisbane, 1988	Teknoloji Çağında Mola ve Eğlence	30.04.1988 -30.10.1988	40,0	36	18.560.447
İkinci Dünya Genç Yaratıcıların Realizasyonu Sergisi, Plovdiv Bulgaria, 1992	Gençlerin Dünya Barışına Hizmeti	07.06.1991 --- 07.07.1991	----	----	----
Uluslararası İhtisas Sergisi Cenova, 1992	Christofer Columbus, Gemiler ve Deniz	15.05.1992 -15.08.1992	6,0	54	1.694.800
Evrensel Sevilla Sergisi, 1992	Keşifler Çağı, Yeni Bir Çağın Doğuşu	20.04.1992 12.10.1992	215,0	112	41.800.000
Taejon Uluslararası Sergisi Kore, 1993	Kalkınma İçin Yeni Bir Yol Fırsatı	07.08.1993 07.11.1993	90,1	141	14.005.808
1998, Lizbon İhtisas Sergisi	Okyanuslar Geleceğe Bir Miras	22.05.1998 30.09.1998	50,0	155	10.128.204
2000, Hannover Evrensel Sergisi	İnsan, Doğa, Teknoloji	01.06.2000 31.10.2000	160,0	155	18.000.000
Aichi Uluslararası Dünya Fuarı, 2005	Doğanın Bilgeliği	25.03.2005 25.09.2005	173,0	121	2.049.544
2008, Zaragoza Uluslararası Sergisi	Su ve Sürdürülebilir Gelişim	14.06.2008 -14.09.2008	25,0	107	32.000.000
2010, Şangay Uluslararası Dünya Fuarı	Daha İyi Bir Şehir, Daha İyi Bir Yaşam	01.05.2010 -31.10.2010	200,0	190	73.000.000
2016, Antalya Uluslararası Botanik Sergisi	Çiçekler ve Çocuklar Teması	23.04.2016 30.10.2016	112	54	4.500.000
2021, Hatay Uluslararası Bahçecilik Sergisi	Medeniyetler Bahçesi	01.04.2022 29.04.2022	320	25	1.500.000 Ön Görülen
2023, Kahramanmaraş Uluslararası Botanik Sergisi	Doğa Dostu Şehir ve Duyarlılık	14.10.2023 14.01.2024	750,0	56 Ön Görülen	2.000.000 Ön Görülen

Kaynak: (Vatansever, 2009;130-143; <https://www.tarimorman.gov.tr/>; <https://expo2021hatay.com/>; <https://expo2023.org/>; <http://mimdap.org/>; <https://stringfixer.com/tr/>; <https://acikders.ankara.edu.tr/>) ilgili kaynaklardan yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1’de gösterildiği gibi 1851 yılında başlayan süreç ve devamında farklı konularla birlikte birçok organizasyon yüksek sayıdaki ziyaretçilerin katılımıyla gerçekleşmiştir. Büyük ölçekli bu organizasyonların uluslararası boyutu 19.yy’la denk gelmektedir. Bu durum 19.yy’dan günümüze doğru geline aşamada geçmiş dönemlerin tarihi, kültürel, sosyal ve toplumsal özelliklerini yansıtır şekilde gözler önüne sermektedir (Yazıcı, 2004: 19-20). 1851 yılındaki ilk Expo etkinliği olan ve Londra’da gerçekleştirilen genel kabul görmüş adıyla ‘Büyük Sergi’ organizasyonu Dünyanın farklı yerlerinden getirilip sergilenen hammadde ve endüstri ürünleriyle büyük bir ilgi odağı olmuştur. Sergi Kristal Sarayda Kraliçe Victoria’nın açılış konuşmasıyla etkinlik başlamıştır. Sergi toplumsal ilgi odağı olmanın ötesine geçerek o güne kadar hiç görülmemiş kamu hizmetleri ve uygulamaları ile birlikte yerli halk tarafından da rağbet görür bir etki yaratmıştır. Büyük ölçekli bu sergi 5 ay boyunca sürmüş ve bu süreç içerisinde istenilen verimlilik elde edilmiştir. Ayrıca sergide yer alan ülkelerin tanıtmış oldukları ürün ve hizmetlerin dışında mevcut yapıları, bölgesel özellikleri ve üretim bandı gibi diğer özellikler hakkında da bilgiler verilerek detaylı bir şekilde organizasyon gerçekleştirilmiştir (Berber ve Kurt, 2016;174-176).

1851 yılından 2016 yılına kadar genişleyerek büyüyen organizasyon geçtiği süreç içerisinde çeşitli temalara yer vermiştir. Uluslararası ölçekte artan önem ve verimlilikle birlikte daha planlı olmak ve karışıklıkları önlemek amacıyla uluslararası geçerliliği olan bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre söz konusu Expo etkinliği temalarına, düzenlenme şekline ve katılımcılarına göre alt kategorilere ayrılmıştır. Bu sınıflandırma BIE ve AIPH (Uluslararası Sergiler Bürosu ve Bahçe Bitkileri Üreticileri Birliği) tarafından yapılmaktadır. (Polat, 2019:32; Kaya, 1995:16). Başvuru süreci, etkinlik süresi, kullanılan alan ve etkinliğin büyüklüğüne göre 4 ana kategoriye ayrılmaktadır. Bu kategori ve sınıflandırmalar Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2. Dünya expo kategorileri ve sınıflandırma

Kategori	Resmi İsim	Süre	Minimum Sergi Alanı	Başvuru
A1	Büyük Uluslararası Bahçe Bitkileri Sergileri - Uzun süreli	3-6 Ay	50 Ha	2-6 Yıl Önce (BIE Onayı Gerekli)
A2	Uluslararası Bahçe Bitkileri Sergileri- Kısa Süreli	8-20 Gün	15,000 M ²	En Az 4 Yıl Öncesinde
B1	Uluslararası Katılımlı Sergiler- Uzun Süreli	3-6 Ay	25 Ha	3-7 Yıl Öncesinde
B2	Uluslararası Katılımlı Sergiler- Kısa Süreli	8-20 Gün	6,000 M ²	2 Yıldan Öncesinde
A2/B1	Uluslararası Katılımlı Sergiler- Uzun Süreli	3-6 Ay	25 Ha	3-7 Yıl Öncesinde

Kaynak: (<https://www.dogaka.gov.tr>) ilgili kaynaktan yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2’de verilen bilgilere göre Dünya Expo etkinliğinin uluslararası sınıflandırmaya ait genel bilgilerini görmekteyiz. Buna göre A1 Kategorisinde düzenlenen etkinliklerin Uluslararası Sergiler Bürosu ile Bahçe Bitkileri Üreticileri Birliğinin denetimi ile oluşturulan en kapsamlı ve seçkin etkinlik kategorisi olduğunu söyleyebiliriz. Bu kategori Botanik Expo olarak 1960 yılında düzenlenmiştir. Amaç doğa ve çevreye katkı sağlamak amacıyla ve yaşam kalitesini iyileştirmektir. Bunun dışında sürdürülebilirlik konularına yer vererek geleceğe yönelik tedbirler ve önlemlerin alınması için bir yol gösterici niteliğindedir. Örneğin; 2016 Antalya’da düzenlenen Expo organizasyonu bu kategoride yer almaktadır (Özkan, 2017: 22-23). Dünyadan bir örnek verecek olursak; 2011 yılında Çin’de gerçekleştirilen Botanik Expo etkinliği ile Şia’n kenti yeni bir ekolojik yapıya bürünmüş ve geniş bir alanda bahçecilik faaliyeti desteklenmiştir (Özkan, 2017: 26). A2 kategorisi aynı temaya ait olmakla beraber süre ve büyüklük bakımından A1 kategorisinden ayrılmaktadır. B1 ve B2 kategorisi ise uluslararası katılımın büyüklüğüne ve organizasyon süresine göre birbirinden ayrılmaktadır. A2/B1 kategorisi diğer türlerin birleşimi olarak karma bir yapıya sahiptir. Başvuru süreci ve organizasyon alanı diğer kategorilerle birlikte komplike bir özellik gösterir (Polat, 2019: 33).

Uluslararası büyük ölçekli organizasyon olarak Expo etkinliğinin denetiminden sorumlu BIE tarafından kategorilere göre temaları tek başlık altında toplamış ve çeşitlendirme yaparak 4 ana başlığa

bölmüştür. Bunları ifade edecek olursak; Dünya Fuarı, İhtisas Fuarı, Bahçivanlık (Botanik) Fuarı ve Milano Trianeli Fuarı olarak 4 bölümde belirtilmiştir. (<https://www.bie-paris.org>)

Uluslararası bir organizasyon olarak Botanik Expo'nun en önemli koşullarından biri sürdürülebilirliktir. Bu durum faaliyetin istendik şekilde kesintisiz ve planlara uygun olarak işlenmesini ifade eder. Sürdürülebilirlik için temel ilke uzun vadede yarar sağlayacak şekilde yenileme ve yeniden kullanma felsefesi üzerine kuruludur. Bu amaçla birlikte Botanik Expo alanında 2006 yılında gerçekleştirilen Royal Flora etkinliği ile sürdürülebilirlik ilkeleri kapsamında gıda ürünlerinin sorunsuz bir şekilde üretimi ve korunması konularının yetkili kişiler tarafından tanıtılıp, değerlendirilmesi ile birlikte Tayland ülkesinde tarım ürünlerinin üretimi ve ihracına yönelik olumlu etkiler ortaya çıkarmıştır (Özkan, 2017: 23-26).

Uluslararası ölçekte faaliyette bulunan diğer bir çeşit ise Dünya Expo'sudur. Bu tür 5 yılda bir 6 ay süreliğine düzenlendiği bölgenin geleceğe dönük kentleşme ve çevre sorunlarına yönelik olarak geniş park ve bahçelerin inşa edilerek peyzaja dönük geliştirilebilir çözümler sunar. Bununla birlikte ihtisas (uzmanlık) Expo'sunu değerlendirecek olursak uluslararası ölçekte özellikli konularda insanları bilinçlendirmeye yönelik düzenlenen organizasyon çeşididir. Özellik belirten bu etkinlik iki Dünya Expo'su arasında 3 ay süreliğine oluşturulan organizasyondur (Batuhan, 2020: 283-284). Farklı bir tür olarak Milano Trianeli ise 'Dekoratif Sanatlar ve Modern Mimari Sergisi' olarak Milano'da (İtalya) düzenlenen uluslararası sergidir. 1993 yılında oluşturulan bu organizasyonun temel amacı sanat ve yaratıcılık kavramlarını bir araya getirerek bu alanda etkili yeni fikirlerin sosyal ve ekonomik alanda da bağlantısını sağlayarak uluslararası tanıtımı sağlamaktır (<https://www.bie-paris.org>).

EXPO ETKİNLİKLERİNİN EV SAHİBİ ÜLKEYE OLUMLU ETKİLERİ

Küreselleşen dünya ile birlikte ülkeler arasındaki sınırlar kalkmaya başlamış ve uluslararası etkileşim çok kolay bir şekilde sağlanır hale gelmiştir. Nitekim bir ülkede baş gösteren olaya ve olgular sınır komşusu ülke ve daha uzak bir ülke tarafından kısa sürede ilgi duyulur hale gelmiştir. Bu bakımdan düzenlenen ekonomik, sosyal, kültürel ve tarihi etkinliklerde düzenlendiği ülke ve bölge hakkında bilgilendirici ve tanıtıcı nitelikte ilgi görmektedir. Bu etkinliklerin en geniş kapsamlısı olarak Expo etkinlikleri uluslararası nitelikte farklı ulusları bir araya getirerek geniş bir organizasyon halinde tanıtıma katkı sağlamaktadır.

Fuar etkinlikleri geçmiş çağlardan günümüze kadar uzun süre içerisinde farklı şekillerde düzenlenerek insanlar tanıtım yoluyla bilgilendirilmiştir. İlk başlarda ticari yarar sağlamak amacıyla yapılsa da devamında tanıtım, pazarlama, kültürel ve tarihi bilgilerin paylaşarak toplumun eğitilmesine kadar geniş bir yelpazede faaliyet gösterir hale gelmiştir. Bu anlamda düzenlendiği bölgede çeşitli ön hazırlıklara bir itici güç olarak etki ettiği için bölgenin özellikle turizm alanında gelişimine yarar sağlamaktadır. Bölgenin tanıtım için düzenlenmesi, doğal ortamın kullanılabilir hale getirilmesi ve kültürel özelliklerle de desteklenmesi ile turizm alanı öne çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle uzun vadede etkinlik sonrası faaliyetler içinde bir hazırlık zemini oluşturmaktadır. Bunun dışında bölgenin tarihi geçmişi ve tarihi özellikleri de göz önünde bulundurularak kullanılmayan atıl bina veya bölgelerin yatırım araçları ile desteklenerek topluma kazandırılması da önem teşkil etmektedir. Nitekim tanıtım yoluyla başlayan bu süreç kısa ve uzun vadede düzenlendiği bölge ve ülke için bilinirliğini artırarak ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlamaktadır. (Polat, 2019: 34-35; Altun Akyol, 2003: 253)

Bu bağlamda büyük ölçekli mega etkinliklerin literatürde 'miras ve yük' kavramları ile ifade edilen olumlu ve olumsuz özelliğine yönelik çalışmaların olduğu belirtilmiştir. Mega etkinliklerin olumlu etkileri için miras, olumsuz etkileri için de yük kavramları karşılık gelmiştir. Bu iki etkinin bölgesel ve ülke üzerinde hem dolaylı hem de doğrudan etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler içerisinde de mekânsal altyapı doğrudan, kentsel ve mekânsal tanıtım ise dolaylı olarak düzenlendiği bölgeyi etkilemektedir. (James, 2007; Akt. Topgül, 2012: 248)

EXPO ORGANİZASYONLARI VE TÜRKİYE

Tarihi süreç içerisinde Türkiye de birçok iç ve dış fuar etkinliklerine katılmış ve misafir ağırlayarak çeşitli konularda tanıtım girişiminde bulunmuştur. Türkiye için 1980 yıllarında Başbakan

Turgut Özal tarafından oluşturulan 24 Ocak kararları ile liberal ekonomi politikası benimsenmeye başlanmıştır. Liberal politikalar ile ekonomide serbestlik oluşmuş ve dışa açılma politikası da ortaya çıkmıştır. Dışa açılma politikası ile Türkiye de özellikle sanayi kollarında faaliyet gösteren üreticileri tanıtım ve pazarlama konusunda farklı arayış içerisine sürüklemiştir. Bu dönemlerde de özellikle Avrupa bölgesinde Fuar etkinliklerin önemi artmaya başlamıştır. Türkiye tarafından fark edilen bu durum İstanbul'da ki Fuar organizasyoncuları tarafından örnek alınıp fuarcılık organizasyonunun geliştirilmesi için harekete geçmeye başlamışlardır. Coğrafi konumu ile birden fazla ülkeye komşu ülkemiz için bir avantaj yaratmış ve birçok fuar etkinliğine söz konusu olmuştur. 1990'lı yılları ile sonrası dönem için de küreselleşme ile bilgi ve iletişim teknolojileri de gelişmiş ve beraberinde ülkeler altyapıya önem vererek çeşitli alanlara yatırım yapmaya başlamışlardır. (Budak ve Özdaşlı, 2019: 849-850).

2000'li yıllar ve sonrası dönemde Dünyada ki fuar sayısı 35.000'nin üzerine çıkmaya başlamıştır. Yıllara göre meydana gelen bu artış ile Fuarcılık sektörü ayrı bir disiplin olarak uzmanlaşmaya gitmiştir. Fuarcılık sektörünün en önde gelen ülkesi olarak Almanya'da Fuarcılık alanında eğitim veren meslek grupları oluşturularak toplum bilinçlendirilmeye çalışılmıştır (Aycı, 2004: Akt. Budak ve Özdaşlı, 850).

Türkiye'de ulusal ve uluslararası fuar organizasyonu gerçekleştirilirken hangi ilin seçileceği ve hangi kriterler çerçevesinde değerlendirme yapıp karar verileceği amacına yönelik yapılan bir araştırma da en önemli kriter olarak coğrafi konum (Lokasyon) belirtilmiştir. İkinci kriter olarak ulaşım ile birlikte hükümet desteği ve konaklama hizmetlerinin olması gerektiği belirtilmiştir. Bu özelliklere göre Fuar faaliyetine söz konusu ülke için coğrafi özelliklerin elverişli olarak geniş ve gelişmiş ulaşım alt yapısıyla birlikte istenilen yere kolay bir şekilde ulaşmak ve Uluslararası bağlantıları ile de mevcut ağını geliştirmesi gerekmektedir. Farklı ülkeler için rağbet görmesi için devlet idaresinin de yardımıyla gelen misafiri hoşnut kılacak gelişmiş konaklama hizmetlerine önem verilmesi gerekmektedir. (Badak, 2018:104-108).

Bu bağlamda uluslararası ölçekte önem teşkil eden Fuar etkinlikleri Türkiye için de uzun vadede önem arz etmektedir. Uluslararası sergi bürosu olarak BIE kuruluşuna 2004 yılında üye olan Türkiye 1851 yılından bu güne kadar düzenlenen 63 tane Dünya Fuarının 17'sine Osmanlı Döneminde katılmış, 19 tanesine ise Cumhuriyet Döneminde katılmıştır. Buna göre Tablo.3'de yıllara göre Türkiye'nin katıldığı Fuar ve Sergi etkinlikleri gösterilmiştir.

Tablo 3. Yıllara göre türkiye'nin katıldığı dünya expo organizasyonları

YIL	ŞEHİR	ÜLKE
1851	Londra	İngiltere
1862	Londra	İngiltere
1867	Paris	Fransa
1873	Viyana	Avusturya
1876	Philadelphia	ABD
1878	Paris	Fransa
1880	Melburn	Avusturya
1888	Barcelona	İspanya
1889	Paris	Fransa
1893	Chicago	ABD
1897	Brüksel	Belçika
1900	Paris	Fransa
1904	Saint Louis	ABD
1905	Liege	Belçika
1906	Milano	İtalya
1910	Brüksel	Belçika
1915	San Francisco	ABD
1935	Brüksel	Belçika
1939	New York	ABD
1949	Stockholm	İsveç
1953	Kudüs	Kudüs
1953	Roma	İtalya
1958	Brüksel	Belçika

1962	Seattle	ABD
1970	Osaka	Japonya
1984	New Orleans	ABD
1985	Tsukuba	Japonya
1992	Seville	İspanya
1993	Taejon	Kore
1998	Lizbon	Portekiz
2000	Hannover	Almanya
2005	Aichi	Japonya
2010	Şanghay	Çin
2015	Milano	İtalya
2016	Antalya	Türkiye
2019	Pekin	Çin
2020	Dubai	Birleşik Arap Emirlikleri
2021	Hatay	Türkiye
2022	Dubai-Al Wasl	Birleşik Arap Emirlikleri
2023	Kahramanmaraş	Türkiye

Kaynak: (Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Orman Bakanlığı – Expo; <https://www.mfa.gov.tr>) ilgili kaynaklardan yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3'te gösterildiği gibi 1851 - 1915 yılları arasındaki kısmı Osmanlı dönemi, 1935 ile günümüze kadar olan kısmı ise Cumhuriyet Dönemi olarak sınıflandırabiliriz. Tabloya göre 1851 ile başlayan faaliyetler sanayi inkılabının sonrasını ifade etmektedir. Sanayi inkılabı ile birlikte üretim faaliyetlerinin artması ile tanıtım ve pazarlama ihtiyacı ortaya çıkmış ve sergi gibi faaliyetler önem arz etmeye başlamıştır. Osmanlı devleti ilk olarak Londra da düzenlenen faaliyete katılmış ve devamında gelen 1853 New York sergisine ulaşım sorunlarından dolayı katılamamıştır. Bu yılları takiben 1867 yılında Paris'te düzenlenen sergiyi Sultan Abdülaziz ziyarete gitmiştir. Sultan Abdülaziz Paris'te ki sergiyi büyük bir ilgi göstermiş ve serginin sonunda katılıma istinaden kendisine verilen porselen tabağı İstanbul'a getirerek Osmanlı kültürünün de bu şekilde tanıtımının yapılması gerektiğinin önemle vurgulamıştır (Tekdemir, 2013: 2-13).

Geçmişten günümüze doğru gelinen süreçte zor koşullarda bile fuar ve sergi etkinliklerine önem verilmeye çalışılmıştır. Ancak Cumhuriyet Döneminden sonraki süreçte azalan bir katılım söz konusu olmaya başlamıştır. Bu süreçte meydana gelen siyasi, sosyal ve ekonomik özellikler fuar ve sergi etkinliğinin gerçekleşmesini etkilemiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin uluslararası ölçekte fuar ve sergi etkinliklerine aday olarak hazırlık aşamasına geçmesi ilk olarak 2015 yılında yapılacak olan Botanik Expo etkinliği olmuştur. 2015 yılına kadar Türkiye tarafından hareketliliğin olmadığı sektör İzmir'in aday gösterilmesi ile kapılarını açmaya başlamıştır. Yapılan başvuru ve değerlendirmelerle birlikte İzmir oylamada yetersiz görülmüş ve faaliyete geçememiştir. Bu süreçte 2012 yılında Antalya'nın yaptığı başvurunun olumlu sonuçlanması ile 2016 yılında ilk olarak Dünya Botanik Expo etkinliğine ev sahipliği yapmıştır. Organizasyon 'Çiçek ve Çocuk' temasıyla Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile 2016 Antalya Ajansı tarafından gerçekleştirilmiştir. Etkinlik ana temanın dışında bioçeşitlilik, tarih, sürdürülebilirlik ve yeşil şehir gibi alt temalara da yer verilmiştir. Etkinliğin hikâyesi çiçek ve doğa kavramlarının gelecek nesillere, refah ve yaşanabilir bir dünya bırakmak için sürdürülebilir faaliyetlerle birlikte doğa ve insan uyumunu sağlamak ile ortaya çıkmıştır. Bu amaçla 112 Ha'lık alana konumlandırılan fuar alanı düzenlendiği bölgede bahçecilik, sulama ve ulaştırma gibi birçok alanda düzenlemeye tabi tutulmuş ve Antalya için önem teşkil eden 2016 Expo Kulesi Hadrianus kapısını sembolize edecek şekilde tarihi yapıya ithafen oluşturulmuştur. Bunun dışında birçok ulusun misafir edildiği etkinlik alanında bölgeye ait bahçecilik alanları, göl, amfi tiyatro, müze ve çocuk oyun alanına da yer verilmiş ve 4,5 milyon ziyaretçiyle birlikte etkinlik gerçekleştirilmiştir. Organizasyonun sembolü olarak şakayık çiçeği, yürük elbiseli iki çocuk; 'Ece ve Efe' ise organizasyonun maskotu olmuştur. (www.mfa.gov.tr, 2022; <https://expo.tarimorman.gov.tr>, 2022)

2016 Antalya Bahçecilik alanında yapılan Expo etkinliği Türkiye için bir ilk deneyim olmuştur. İkinci olarak 2021 yılında Hatay'da düzenlenecek olan organizasyonun Uluslararası bahçecilik alanında 'Medeniyetler Bahçesi' adlı tema ile gerçekleştirilmiştir. Alt tema olarak sürdürülebilirlik ve organik tarım, sağlık için tıbbi ve aromatik bitkiler, iyi bir hayat için iyi bir gıda, kültürel kardeşlikte yaratıcı

yollar gibi konulara da yer verilmiştir. Uluslararası Bahçe Bitkileri Üreticileri Birliği (AIPH) tarafından tayin edilen bu sınıfta Hatay mevcut konumu, zengin tarihi geçmişi ve iklim yapısıyla birlikte öne çıkan doğal güzellikleri ve yapılan yatırımlar ile geniş bir alana tanıtım imkânı bulacaktır. 2021 yılında gerçekleştirilme kararı alınan ancak Covid-19 Pandemisi'nin etkisiyle ortaya çıkan kısıtlamalardan dolayı organizasyonun tarihi 2022 yılına ertelenmiştir. 2022 yılında gerçekleştirilecek olan organizasyon İskenderun ve Antakya olarak iki farklı bölgede toplam 320.000 m² alanda kurulan fuar ve sergi alanında 30'a yakın katılımcı ülke tanıtım fırsatı yakalayacaktır. Uluslararası nitelikteki bu sergi ile Hatay tıbbi ve aromatik bitkiler dahil zengin içerikli doğal florasını alanında konumlandırılan alanlarda etkili bir şekilde tüm Dünyaya tanıtacaktır. Etkinlik alanına Hortikültür sera alanı ve biyolojik gölet dâhil 14 tane farklı sergi noktası bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin gastronomi şehri olarak Hatay, Expo etkinliği içinde de yer almış ve küçük bir gastronomi köyü konumlandırılarak yöresel lezzetler etkinliğinde tanıtıma açılacaktır. Hatay'ın ve bölgenin simgesi olan Gazelle dağ ceylanları ise 2021 Expo etkinliğinin maskotları olmuştur. (<https://expo2021hatay.com>.)

Uluslararası ölçekte düzenlenen sergilere 2 kere ev sahipliği yapan Türkiye, (2016 Antalya ve 2021 Hatay Uluslararası Bahçecilik Expo Etkinliği) bundan sonra ki dönemde 2023 Kahramanmaraş Uluslararası Botanik Expo etkinliğine de ev sahipliği yapacaktır.

2023 EXPO KAHRAMANMARAŞ

Kahramanmaraş Türkiye'de ki coğrafi konumu itibari ile Akdeniz Bölgesinde 3211,5 m²'lik bir alana sahiptir. Bölgenin Orta Ceyhan Havzası Ceyhan Nehri ile bu nehrin bir kolu olan Aksu Çayı tarafından çepeçevre sarılmıştır. Jeomorfolojik olarak karışık bir özellik gösteren il genel olarak tektonik bir görünüme sahiptir. Jeomorfolojik ve Hidrografik özelliklerin birbirini tamamlamasıyla oluşan geniş bölgeye 'Kahramanmaraş Havzası' denilmektedir. Havzanın kuzey ucunda Ahır Dağı, güney ucunda Kartal Dağları ile batı kanadında Kuzey Amanos Dağları yer almaktadır. Kahramanmaraş havzası Akdeniz Bölgesinde yer almasına rağmen Akdeniz ikliminden çok Karasal iklimi görülmektedir. Bu iklim farklılığından kaynaklı olarak zengin bir toprak çeşitliliğine sahiptir. Havzada ki zengin toprak çeşitliliği bitki örtüsünün de çeşitliliğini arttırmıştır. Akdeniz Bölgesini sembolize eden çalı Formasyonu ile iğne yapraklı orman Formasyonu il havzasında geniş yer kaplamaktadır (Korkmaz, 2000;1-28).

Kahramanmaraş, geçmiş tarihi, zengin kültürü ve çeşitli insan topluluğu ve edebi özelliği ile toplumunun gönlüne yer edinmiştir. Geçmişten günümüze doğru geline süreçte küreselleşme olgusu ile birlikte ulusal ve uluslararası rekabet artmış ve devamında stratejik yollar oluşmaya başlamıştır. Bu stratejik yollardan bir tanesi ise tanıtım yoluyla gelişen ve ortaya çıkan marka şehir kavramı olmuştur. Marka şehir kavramı çeşitli yatırımlar ve yurtdışı ziyaretçileri ile birlikte üreticiler ve tüketiciler için cazip alanlar sunan kentleri ifade eder (Günay vd.,2021;73-74). Bu kavramı gerçekleştirmek ve diğer bölgelerden farklılaşmak için mevcut kentin özelliklerinin iyi tanıtılması ve ziyaretçilerini cezbetmesi gerekir (Yılmaz ve Uyguntürk, 2019;394). Ülkelerin ve bölgelerin markalaşma çabaları uzun dönemde ilerlemeyi ve gelişmeyi getirmiştir. Bu durumdan kaynaklı olarak ülkelerin ve bölgelerin misyonları yani var oluş nedenleri ile vizyonları gelişmiş ve ileriye dönük hedefleri netleşmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Kahramanmaraş, mevcut değerleri ile birlikte marka şehir olma özelliğini ve potansiyelini göstermektedir. Bu anlamda değerlendirdiğimizde 2023 Expo Kahramanmaraş etkinliği belirlenen amaçlara ulaşmada önemli bir fırsat olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem ulusal hem uluslararası alanda büyük bir ilgi göreceği düşünülen etkinlik için çalışmalar devam etmektedir.

2016 Antalya ve 2021 Hatay Expolarından sonra 3. Kez botanik alanında düzenlenecek olan etkinlik için Kahramanmaraş ev sahibi olması bakımından bölgede önemli yatırım fırsatlarına da olanak sağlayacaktır. Uluslararası anlamda belirlenen kurallar çerçevesinde düzenlenecek olan etkinlik için Kahramanmaraş'ın en gelişmiş ve gözde ilçelerinde Onikişubat ilçesi seçilmiştir. Etkinlik alanı Onikişubat ilçesinin Göksun-Kayseri karayolunun kuzeyinde Başkonuş Yaylası olarak bilinen bölgenin eteklerinde oluşturulmuştur. Yaklaşık olarak 788.989 M² bir alana konumlandırılan Expo etkinlik sahası ulusal ve uluslararası arenada 2.000.000'dan fazla ziyaretçiyi ağırlayacaktır. Expo alanının hem ziyaretçi bakımından istenilen verimin sağlanması hem de etkinlik ana temasına uygun olarak oluşturulmuş olması Kahramanmaraş'ın aynı zamanda misafirperver bir kültüre sahip olduğunu da anımsatmaktadır.

2023 Expo Kahramanmaraş etkinliği, Antalya (2016) ve Hatay (2021) Expolarından farklı olarak uluslararası sınıflandırma dâhilinde A1 kategorisinde en çok tercih edilen Botanik türünde

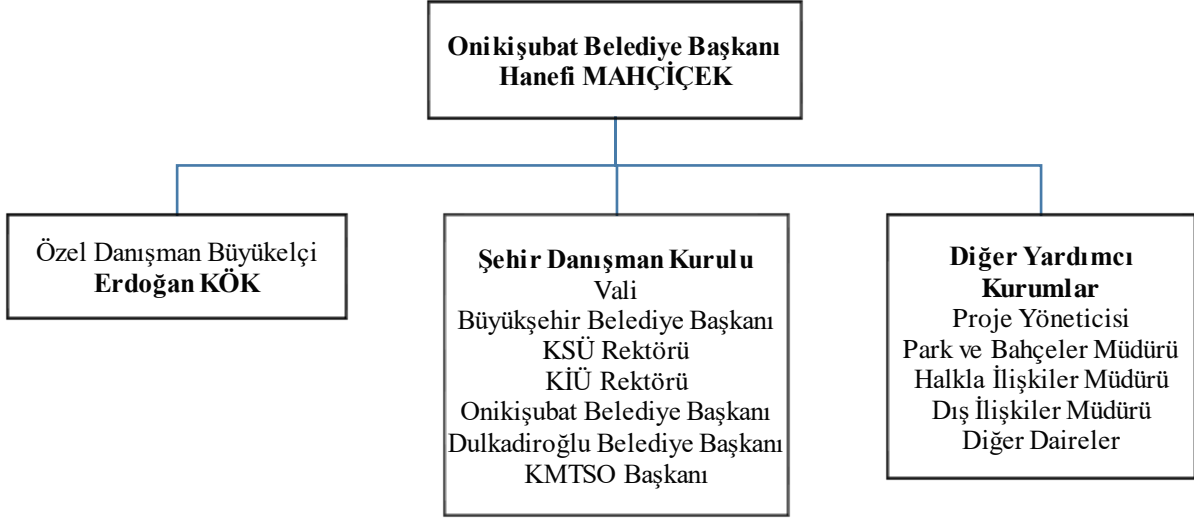
düzenlenecektir. 2018 yılında Uluslararası Sergiler Bürosu (BIE) ve Uluslararası Bahçe Bitkileri Üreticileri Derneği (AIPH) yapılan başvuruların olumlu sonuçlanması şehrin kültürel yapısını ve doğal güzelliklerini tanıtmaya anlamında önemli bir etkinlik olacaktır. Bu anlamda şehrin mevcut konumu, tarihi, kültürel ve doğal güzellikleri gibi öne çıkan özelliklerden dolayı etkinliğin ana teması 'Doğa Dostu Şehir ve Duyarlılık' olmuştur. Ana temada belirtilen 'Doğa Dostu Şehir' kelimesi küresel kentleşmenin alması gereken yeni şekle dikkat çekerken 'Duyarlılık' kelimesi ise insanın doğaya ve doğal yaşama ilgisinin gerekliliğini ifade etmektedir. Günümüzün küreselleşen dünyasında artan nüfusa bağlı olarak ortaya çıkan kentleşme sorunları ve çevresel duyarlılık günümüz koşullarının en önemli konuları arasında gelmektedir. Bu amaç doğrultusunda Kahramanmaraş'ın da doğal ve kültürel özellikleri ile etkinliğin amacı arasındaki doğrusal ilişki etkinliğin verimliliği açısından önemli bir unsurdur. 14 Ekim 2023 tarihinde açılış yapılacak olan etkinliğin ulusal ve uluslararası ziyaretçileri tarafından doğa ve duyarlılık konularında ortak ve sürdürülebilir çözümler geliştirmeleri için ortak paydada buluşmaları ve daha yeşil bir dünya için güçlü ve kalıcı ortaklıklar kurmaları etkinliğin bir diğer amacını ifade etmektedir.

2023 Expo Kahramanmaraş etkinliğinin içeriğini genişletmek ve etkinlikten istenilen verimin maksimum düzeyde sağlanmasına yönelik olarak ana temaya bağlı alt temalar ile alternatifler çoğaltılmıştır. Bu alt temalar; Çocuklar İçin Doğa Temelli Eğitim, Kentsel Yenilemenin Biyofizik Tasarımı, Kentsel Bahçe Bitkileri ve Yerel Gıdalar ve Sadeliğin Bilgeliği başlıklı 4 farklı alt tema belirlenmiştir. Çocuklar için doğa temelli eğitim başlığı ile çocukların en değerli varlık olarak çevre ve doğaya karşı bilinçlendirilmesini sağlamak ve geleceğe yönelik olarak teşvik etmek amaçlanmıştır. Kentsel yenilemenin biyofizik tasarımı konusu ile yaşam ve yaşama sevgisinin insanlar için hayatın yegâne amacı olduğunu ve bunu farklı alternatifler ile topluma aksettirilmesi amaçlanmıştır. Kentsel bahçe bitkileri ve yerel gıdalar teması ile hem ülkemizin hem de Kahramanmaraş'ın yerel mutfak kültürünü tüm dünyaya tanıtmaya çalışmak amaçlanmıştır. Son olarak sadeliğin bilgeliği teması ile de Dünyanın sınırlı kaynaklarına bağlı olarak artan tüketim, küresel ısınma ve kültürel değerlerin önemi vurgulanmak amaçlanmıştır.

2023 Expo Kahramanmaraş etkinliğinde belirlenen ana tema ve alt temalara uygun olarak tasarlanmış 15 farklı tanıtım kuruluşu yer alacaktır. Bu farklı kuruluşlar sırası ile Kristal Lagün (Deniz Kulağı), Arasta Pazarı, Düğün Sarayı, Yeşil Yaşam Deneyimi ve İnovasyon Merkezi, Expo Kulesi, Dünya Bahçeleri, Amfi Tiyatro ve Konser Alanı, Cami ve Mevlevihane, Açık Avm, Aquapark ve Lunapark Eğlence Merkezi, Doğa Okulu, Trafik Eğitim Parkuru, Fuar ve Kongre Merkezi, Kelebek ve Uğur Böceği Bahçesi, Hobi Evleri ve bir tanede idari binadan oluşmaktadır. Farklı amaçlara ve konulara yönelik olarak oluşturulan Expo alanı insanları ve ülkeleri bir doğa şöleninde buluşturacaktır. Botanik alanında bahçe bitkileri üzerine düzenlenen Fuar etkinliklerinin en önemli yönü küresel ve çevre sorunlarını yeşil şehirler, kültür, eğlence, bilim, teknoloji ve mimari dilleri bir araya getirmektir (<https://expo2023.org>).

2023 Expo Kahramanmaraş'ta tarım teknikleri, organik tarım, biyoteknoloji, sürdürülebilirlik ve çevre sorunları ile mücadele gibi alanlarda en iyi uygulamalar katılımcılara sunulacaktır. Bu anlamda ülkelere ait Milli günler ve Türkiye il tanıtım günleri Expo Kahramanmaraş bahçeleri ve Expo alanı içerisindeki diğer tesisler Milli gün törenleri ve kültürel, sosyal ve ekonomik etkinlikler için hazır alternatifler bulundurulacaktır. Hem ulusal değerlerin hem de uluslararası değerlerin göz önünde bulundurulacak gerçekleştirilecek olan etkinlikte önemli kültürel etkileşimler katılımcılar vasıtası ile farklı şekilde aktarılmış olacaktır. Buna göre mevcut etkinliğin organizasyon sürecini BIE (Uluslararası Sergiler Bürosu) kriterlerine göre düzenlemek, ziyaretçilerin beklentilerini karşılayabilecek hizmeti sunmak ve ortaya çıkabilecek yatırım ve tanıtım fırsatlarını değerlendirebilmek amacıyla Kahramanmaraş Onikişubat Belediyesi merkezinde şehir danışman kurulu ve Expo yönetim komisyonu oluşturulmuştur. Şehir danışman kuruluna ait bilgiler Tablo 4'te belirtilmiştir.

Tablo 4. 2023 Expo Kahramanmaraş Şehir Danışman Kurulu ve Yönetim Komisyonu

Kaynak: (<https://expo2023.org/expo-yonetim>)

Tablo 4'te verilen bilgilere göre 2023 Expo Kahramanmaraş etkinliğinin yönetiminden sorumlu şehir danışman kurulunun üyelerini görmekteyiz. Tabloya göre Onikişubat Belediyesi başta olmak üzere Belediye teşkilatına bağlı farklı kurumların 2023 Expo etkinliği için işbirliği içerisinde yönetimde yer aldığını söyleyebiliriz. Etkinlik için bir araya gelen Şehir danışman kurulunda en büyük idari amir olan Kahramanmaraş Valisi yer almaktadır. Hiyerarşik olarak Valilikten sonra gelen diğer üyeler arasında akademik olarak şehirde eğitim ve öğretime katkı sağlayan üniversiteler ve rektörleri, şehrin en büyük merkez ilçe Belediye Başkanları (Onikişubat ve Dulkadiroğlu) ile Büyükşehir Belediyesi ve bölgenin sanayicileri ile işadamlarını bir araya getiren Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası Expo 2023 etkinliğinin önemli yönetim komisyon üyeleridir. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı tarafından görevlendirilen Özel Danışman/Büyükelçi ise Onikişubat Belediyesi ile birlikte 2023 Expo hazırlıklarına sorunsuz devam etmektedirler. Yine Onikişubat Belediyesine bağlı Proje Yöneticileri, Dış İlişkiler Yöneticileri, Halkla İlişkiler Yöneticileri, Park ve Bahçeden Sorumlu Yöneticiler ile yardımcı diğer kurumlar büyük bir işbirliği ve organizasyon içerisinde 2023 Expo etkinliğinde istenilen verimin elde edilmesi için çalışmaktadırlar. Geçmiş yılların ulusal ve uluslararası Expo etkinliklerinin verimli olmasını sağlayan en önemli unsurun Expo etkinliği için sorumlu yöneticilerin işbirliği içerisinde belirlenen amaçlara uygun olarak yapmış olduğu atılım ve düzenlemelerin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu bakımdan etkinlikten istenilen verimin sağlanması için tanıtım faaliyetlerine ağırlık verilmeyle birlikte etkinliğin ana temasına ve şehrin değerlerine uygun olarak bir simge de belirlenmiştir. Yaklaşık olarak 56 farklı ülkenin katılım sağlayacağı 2023 Expo etkinliğinin simgesi ve sembolü Maraş Sümbülü ve Ters Lale olarak belirlenmiştir. Maraş sümbülü ve Ters Lale Kahramanmaraş'ın en önemli endemik bitki türleri arasında yer almaktadır. Mevcut sembolün hem etkinliğin ana temasıyla hem de Kahramanmaraş'ın önemli doğal değerlerine uygun olarak oluşturulmuş olması etkinlik için tanıtımın etkili olduğu göstermektedir. Nitekim Expo ve benzeri Fuar etkinlikleri için önemli unsurlardan birisi de tanıtım ve reklam araçlarıdır. Expo ve Fuar etkinliklerinin temel amacına yönelik olan tanıtım ve reklam araçları pazarlama stratejileri ile birlikte etkinliğe söz konusu ev sahibi şehre önemli yatırım teşviklerinin sağlanmasına neden olmaktadır. Bu anlamda 2023 Expo Kahramanmaraş etkinliği hem ev sahibi şehre hem de ülkeye kısa ve uzun dönemde stratejik işbirlikleri ile birlikte farklı alanlarda yatırım fırsatları ortaya çıkacaktır. Ekonomik etkilerinin yanında kültürel ve sosyal etkileşiminin de gerçekleşmesine imkân sağlayan etkinlik birçok konuda şehre zenginlik katacaktır. Bu yönüyle önemli bir avantaja sahip

olan Kahramanmaraş bölgede önemli bir prestije sahip olarak marka şehir olmanın sağlayacağı diğer fırsatlar ile birlikte önemli bir rekabet ve Pazar alanına sahip olacaktır.

İLGİLİ LİTERATÜR

Ulusal ölçekte Expo etkinliği ile ilgili literatür çalışması sınırlıdır. Bundan dolayı yapılan bu çalışma literatüre bir katkı nitelediğindedir. Expo etkinliği ile ilgili olarak Türkiye ölçeğinde yapılmış çalışmaların özeti aşağıdaki belirtilmiştir.

(Ökmen vd. 2012)'nin yaptığı çalışmada Expo 2020 etkinliği bağlamında İzmir'in marka şehir olma potansiyeli incelenmiştir. Çalışmanın temel amacı yeni bir kalkınma modeli olarak marka şehir konseptini geliştirmektir. Bu bağlamda markalaşıp uluslararası arenada tanınmak için ise Expo etkinliğinin önemli bir rol üstlendiği belirtilmiştir. Çalışmada İzmir'in uluslararası arenada sağlık kenti olarak bilinmesi ve devamında turizme yönelik gelişmeleri şehri çekici kılmaya başlamıştır. Küreselleşme ile birlikte de ortaya çıkan kentsel dönüşüm ve rekabet ortamı markalaşmayı gerekli hale getirmeye başlamıştır. Bütün bu özel nedenler değerlendirildiğinde İzmir için yapılması düşünülen ancak başvuru sürecindeki aksaklıklardan dolayı geri kalan Expo etkinliği ile çeşitli yatırım teşvikleri gündeme gelmiştir. Bu teşviklerin gerçek hayat geçirilmesi durumunda şehrin yarım kalan alt yapısının tamamlanarak turizm alanında fark yaratacak doğa ve çevre yatırımları ile rekabet avantajı sağlayacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Expo uluslararası etkinliğinin şehrin ve bölgenin markalaşmasına önemli katkı sağlayabileceği araştırmanın sonucunu oluşturmuştur.

(Güven ve Suna, 2020)'nin yaptığı çalışmada 2023 Expo Kahramanmaraş etkinliğinin kent turizmüne olan etkileri araştırılmıştır. 2023 Expo etkinliğinin turizm üzerine etkilerini tespit etmek için ilgili kamu çalışanları, uygulama oteli müdürü ve yardımcıları, Turizm MYO öğrencileri ile mevcut esnaf denek olarak baz alınmış ve anket yönetimi ile analiz yapılmıştır. Anket sonucuna göre Kahramanmaraş denilince akla gelen ilk olarak dondurma olmuş ve bu sırayı yöresel yemekler, Germanicia antik kenti ve istiklal madalyası takip etmektedir. Anket raporundan elde edilen bu bilgi ışığında verilerin Kolmogorov Simirnov normallik analizi yapılmış ve verilerin normal dağılım sağlamadığı ortaya çıkmıştır. Bundan sonraki aşamada Kurtosis basıklık ve Skewness çarpıklık değerleri hesaplanmış (+, -2) Aralığında verilerin normal dağıldığı saptanmıştır. Araştırmanın kesin sonucu olmamakla beraber çözüm önerileri sunulmuştur. Buna göre turizm yöneticilerinin Expo etkinliğinin ekonomiye katkı sağlayacağını ancak bunun üst seviyede gerçekleşmesi için yurt içi ve yurt dışı tanıtım olanaklarının artırılması ve yerli halkın bu konuda bilinçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Turizm açısından değerlendirildiği zaman Expo 2023 etkinliği Kahramanmaraş'ı özellikle kültürel anlamda etkileyeceği ön görülmektedir. Bunun nedeni ise yerli ve yabancı farklı kültürlerin bir araya gelerek ortak etkinlikte bulunmalarından kaynaklandığı savunulmuştur.

(Tunahan, 2020)'nin yaptığı çalışmada Antalya'nın 2016 Expo deneyimi değerlendirilmiştir. Çalışmada Expo etkinliği için adaylık, hazırlık ve karşılama organizasyonu hakkında bilgi verilmiştir. 2016 yılında Antalya da gerçekleştirilen mega etkinlikte 'çiçekler ve çocuklar' ana teması ile başlayıp sürdürülebilirlik, biyoçeşitlilik, ve yeşil şehirler gibi alt temalarla etkinliğin içeriği genişletilmiştir. Organizasyonda temel amaç Antalya kenti ile birlikte Türkiye'yi uluslararası arenada tanıtımını sağlayıp bilinirliğini arttırmaktır. Bu amaçla da ülkeye gelen farklı kültüre sahip turistleri ağırlayıp ekonomik anlamda gelir sağlamak kültürle birlikte kalkınmaya da etkisi aksedilmek istenmiştir. Bu amaçların yerine getirilmesi için de iyi bir organizasyonel yapının kurulması gerektiği anlaşılmış ve Expo kurulu oluşturulup özellikle bahçecilik ile alakalı örgütlerle bölgede faaliyet gösteren farklı iş birliği örgütleri bir araya gelerek gerçekleşecek olan bu mega etkinliğe destek olmuşlardır. Sonuç olarak 2016 yılında gerçekleşen etkinlik bölgede ve kentte yeşil alanların artırılmasında ve alternatif yolların inşa edilerek altyapının geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır. Bunun dışında büyük devletlerden gelen temsilcilerinde katılımıyla ülkelerin farklı uluslarla olan ilişkileri bu etkinlik ile kaynaşma fırsatı bulmuştur. Ancak organizasyonun planlama aşamasında meydana gelen aksaklıklarla istenilen verimin

sağlanamaması ve güvenlik sorunlarının yaşanmış olması da etkinliğin olumsuz etkileri olarak değerlendirilmiştir.

(Polat ve Tezcan, 2020)'anın yaptığı çalışmada Expo etkinliğinin kentsel fonksiyonları belirlemedeki rolü incelenmiştir. Çalışmada geçmiş yıllarda farklı temalarla gerçekleştirilen etkinliğin ev sahibi ülkeyi nasıl etkilediğine dair bir literatür bilgisi verilmiştir. İlgili literatüre göre etkinliğin düzenlendiği ev sahibi ülkeyi turizm, sosyal ve kültürel anlamda etkilediği ortaya çıkmıştır. Ancak etkinlikten istenilen verimliliğin elde edilmesi için Expo için belirlenen aşamaların sistemli ve planlı bir şekilde yerine getirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu bağlamda İzmir kenti için oluşturulan öneri bildirisinden bahsedilmiştir. İzmir'de 'yeni bir dünya için yeni yol: Herkese sağlık' temasıyla yapılması planlanan organizasyon çeşitli sorunlardan ötürü tasarım aşamasında kalmış ve faaliyete geçmemiştir. Bu sorunlar arasında yetkili kişiler tarafından atıl bölgelerin topluma kazandırılmasına yönelik yerleşim yeri seçiminde uyumsuzluk yaşanmış ve ikilemler oluşmuştur. Aynı zamanda etkinlik konusunun da genişletilip alternatif alt temalarla desteklenmesi gerektiği çözüm önerisi olarak belirtilmiştir.

(Karahana vd. 2021)'nin yaptığı çalışmada Türkiye'nin ilk mega etkinliği olan Expo 2016 Antalya şehri incelenmiştir. Çalışmada temelde iki amaç üzerine oluşturulmuştur. İlk amaç Türkiye'nin geçmişten günümüze doğru katıldığı Dünya Expolarının tarihi süreç içerisinde toplayarak belirtmektir. İkinci amaç ise ilk olarak Antalya'da gerçekleştirilen büyük ölçekli etkinliğin organizasyon öncesi ve organizasyon sonrası süreçte karşılaşılan olumlu ve olumsuz etkiler belirtilerek çözüm önerileri belirtilmiştir. Araştırma sonucuna göre 120 bin metrekarelik bir alana konumlandırılan fuar alanı içerisinde pek çok özel uygulamalara yer verilmiştir. Bu uygulamalar içerisinde Expo kulesi etkinlik için başkarakter olmuştur. Bunun dışında pek çok yeşil alanlar oluşturulup yeşilin beyazla olan ahengi sağlanmıştır. Fuar alanı bu özelliklerle de yetinmeyip yedi ev denilen bir alan oluşturularak Türkiye'nin 7 bölgesine özgü tarihi ve kültürel evler yapılmıştır. Bütün bu hazırlıklara rağmen istenilen katılımcı sayısına ulaşılamamış ve organizasyon sonunda büyük bir karışıklık yaşanmıştır. Bundan kaynaklı olarak araştırma dâhilinde yapılan incelemelere göre istenilen verimin alınamamasının nedeni 2015 yılında Rus uçağının Türkiye tarafından düşürülmesi ile çıkan krizde azalan Rusyalı turistler ile 2016 yılında Türkiye'nin kendi içerisinde çıkan darbe girişi Türkiye'yi hem ulusal hem de ulusal anlamda güvenli olmadığına yönelik bir algı oluşmuş ve katılım istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Bu bağlamda katılımın çok olacağı varsayımı ile oluşturulan fuar alanı büyük oranda atıl kalmış ve kamu yetkilileri tarafından gereken önemin verilmeyip yatırımdan mahrum bırakılması Antalya için sürdürülebilirlikte olumsuz etki yaratabilmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ

Yapılan bu çalışmada araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi belirli bir olay, olgu, durum ve sorunları idrak ederek derinlemesine bir inceleme yapmak amacıyla kullanılır. Nitel araştırmalarda veri toplama yöntemlerinden mülakat, gözlem, röportaj, sesli ve görsel materyallerden yararlanılabilir. Ancak her türün kendi içerisinde farklı bir avantajı bulunduğundan dolayı araştırma konusuna en uygun yöntemin doğru bir şekilde belirlenmesi çalışma için uygun verilerin toplanmasını sağlayacaktır. Bu anlamda araştırmaya uygun yöntemin kullanılması araştırmanın verimini arttıracaktır (Creswell, 2016). Buna göre araştırmamızın amacını gerçekleştirebilmek için veri toplama yöntemlerinden mülakat yöntemine başvurulmuştur. Mülakat türleri içerisinde de derinlemesine mülakat yöntemi tercih edilmiştir. Derinlemesine mülakat tekniğinin seçilmesinin nedeni araştırmanın konusuna ilişkin araştırmacıların öznel görüşlerini barındırması ve mülakata söz konusu katılımcıların kişisel düşüncelerini ve görüşlerini ortaya çıkararak çalışmaya uygun çözüm önerilerinin belirlenmesine olanak sağlamasından dolayı tercih edilmiştir (Stebbins, 2001).

Araştırmanın konusu gereği 2023 Expo Kahramanmaraş etkinliğinin yönetiminden sorumlu şehir danışman kurulu üyeleri (Onikişubat Belediye Başkanı, Büyükşehir Belediye Başkanı, Dulkadiroğlu Belediye Başkanı, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörü, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Rektörü, Kahramanmaraş Valisi, Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı ve Cumhurbaşkanlığı Tarafından Görevlendirilen Özel Danışman/Büyükelçi) ile önceden araştırmacılar tarafından hazırlanmış sorular dâhilinde yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmada şehir danışman kurulu olarak belirlenen 8 katılımcıya 2023 Expo Kahramanmaraş etkinliğinin

Kahramanmaraş ekonomisine, turizm sektörüne, çevresel değişimine ve etkinlik öncesi ve sonrası dönem için şehre sağlayacağı katkılarının neler olabileceğine yönelik önceden hazırlanmış 10 maddelik açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Yüz yüze olmak koşulu ile her bir şehir danışman kurul üyesi için ayrı ayrı randevu alınarak yapılan görüşmeler etik kurul izni ile birlikte yazılı olarak alınmıştır. Sorular açık uçlu sorular sayesinde katılımcılara dair herhangi bir yönlendirme yapılmadan kendi bireysel düşüncelerinin bağımsız ve samimi bir şekilde yazıya dökülmesi istenmiştir. Katılımcıların düşünce ve fikirleri kâğıt (doküman) şeklinde ilgili kişilerin imzası dâhilinde alınıp analiz edilerek çalışmanın değerlendirme ve analiz kısmına eklenmiştir.

Araştırmanın Önemi ve Amacı

Araştırmanın konusu 2023 Expo Kahramanmaraş etkinliğinin şehrin ekonomisine, turizm sektörüne, çevresel değişimine ve etkinlik öncesi ve sonrası dönemde ortaya çıkabilecek fırsatların şehrin gelişimine olumlu katkılarının neler olabileceğinin tespit edilmesidir. Bu gaye doğrultusunda 2023 Expo Kahramanmaraş etkinliğinin yaklaşık olarak 6 aylık süre içerisinde ulusal ve uluslararası kültürel, tarihi, doğal vb. alanlarda tanıtımının sağlanarak bilinirliğinin artırılması ve buna bağlı olarak uzun ve kısa dönemde marka şehir olmanın sağlayacağı avantajların yatırımlar ile desteklenerek şehrin kalkınmasına sağlayacağı olumlu etkiler bakımından büyük önem arz etmektedir.

Araştırmanın temel amacı ise 2023 Expo Kahramanmaraş etkinliğinin şehrin gelişmesine sağlayacağı katkılarının uzun ve kısa dönemdeki etkilerinin neler olabileceğinin tespit edilmesidir. Bu amaçla birlikte ortaya çıkabilecek fırsatların Kahramanmaraş'ın çevresel değişimine ve dönüşümüne etkilerinin olumlu yönleri ortaya konularak şehrin stratejik planlamasına katkı sağlaması ve karar alıcıların karar alma matrislerine katkı sağlaması çalışmanın diğer bir amacıdır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın temel amacına hizmet eden bulguları saptamak amacıyla araştırılan konunun değerlendirilmesi ve analiz edilmesi için bilgi toplanan kitlenin amaca uygun olması gerekmektedir. Bu amaçla derinlemesine mülakat yönteminin uygulandığı bu çalışmada Türkiye'deki Expo etkinliklerinin tamamı çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Türkiye'deki Expo etkinlikleri içerisinde 2023 Expo Kahramanmaraş etkinliği ise çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırma konusu gereği bilinirliğinin kısıtlı olması konuya ilişkin alandan sorumlu ve yetkin kişilerin bilgisini gerekli kılmaktadır. Bundan kaynaklı olarak veri toplamanın biraz daha zor ve kısıtlı olduğu bu çalışma da amaçlı örneklem yöntemi tercih edilerek araştırmanın örneklemini oluşturulmuştur. Araştırmanın katılımcı kitlesi 2023 Expo Kahramanmaraş etkinliğinin yönetiminden sorumlu şehir danışman kurulu olarak belirtilen üyelere olmaktadır.

Araştırmanın Analizi ve Bulguları

Bu çalışmada 2023 Expo Kahramanmaraş etkinliğinin yönetiminden sorumlu şehir danışman üyeleri ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler aracılığı ile 2023 Expo etkinliğinin Kahramanmaraş ekonomisine ve çevresel değişimine olumlu etkilerinin neler olabileceği araştırılmıştır. Mülakatta şehir danışman kurulunda yer alan 8 üyeye ayrı ayrı zamanlarda 10 maddelik açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Soruların analizine ve değerlendirilmesine dair bilgiler aşağıda sırası ile belirtilmiştir.

2023 Expo etkinliğinin Kahramanmaraş ekonomisine etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

2023 Expo şehir danışman kurulu üyelerine yöneltilen ilk soruya verilen yanıtlara göre 2023 Expo Kahramanmaraş etkinliğinin şehrin ekonomisine olumlu anlamda katkı sağlayacağı bulgusuna ulaşılmıştır. Genel olarak değerlendirdiğimizde hem etkinlik öncesi dönemde hem de etkinlik sonrası dönemde şehirdeki atıl alanların geliştirilmesine yönelik olarak yatırım teşviklerinin artacağı düşünülmektedir.

'Doğa Dostu Şehir ve Duyarlılık' başlıklı Expo temasını Kahramanmaraş için nasıl değerlendiriyorsunuz?

2023 Expo şehir danışman kurulu üyelerine yöneltilen ikinci soruya verilen yanıtlara göre ise 'Doğa Dostu Şehir ve Duyarlılık' temasının Kahramanmaraş için uygun ve etkili bir başlık olduğu

sonucuna ulaşılmıştır. Çünkü Kahramanmaraş'ın konumu, doğal güzellikleri ve beşeri unsurlarına göre değerlendirilen soruda şehrin avantajlı bir bölgede yer aldığı düşünölmektedir. Ayrıca verilen diğer cevaplara göre de günümüzün en çok ihtiyaç duyulan konuları arasında yer almasından dolayı etkili bir başlık olduğu savunulmaktadır.

2023 Expo etkinliğinin Kahramanmaraş turizmine etkisini nasıl değerlendirirsiniz?

2023 Expo şehir danışman kurulu üyelerine yöneltilen üçüncü soruya verilen cevaplara göre şehrin turizm alanında büyük bir gelişme göstereceği ortaya çıkmıştır. Yaklaşık olarak 56 farklı ülkeden iki milyon civarı ziyaretçinin 6 ay boyunca şehirde yapacakları harcamaların turizm sektörüne büyük bir katma değer sağlayacağı savunulmaktadır. Turizm anlamında farklı alternatifleri ile zengin bir şehirde turizm gelirlerinin artış göstermesi şehirdeki turizm potansiyelini önemli ölçüde geliştirecektir.

2023 Expo etkinliğinin çevresel etkilerini nasıl değerlendirirsiniz?

2023 Expo şehir danışman kurulu üyelerine yöneltilen dördüncü soruya verilen cevapta çevresel olarak şehrin önemli ölçüde ilerleme katedileceği bulgusuna ulaşılmıştır. Nedenine yönelik olarak yapılan değerlendirmede etkinlik alanının organizasyonu, ana temaya uygun olarak yapılan faaliyetler ve çevresel olarak gelişmeye açık alanların etkinlik amacıyla teşvik edilip hizmete sunulmasının çevresel olarak şehre önemli bir cazibe kazandıracığı ortaya çıkmıştır.

Etkinlik sonrası dönem için Kahramanmaraş'ın olumlu ve olumsuz dönütler alabileceği konusunda ne düşünüyorsunuz?

2023 Expo şehir danışman kurulu üyelerine yöneltilen beşinci soruya verilen yanıtlara göre etkinlik sonrası dönemde Kahramanmaraş'ın olumlu dönütler alacağı bulgusuna ulaşılmıştır. Çünkü her yönü ile Kahramanmaraş'ın etkinlikten istenilen verimin sağlanacağı düşünölmektedir. Etkinlik öncesi tanıtım faaliyetleri ile ziyaretçilerde bir merak duygusu uyandırmak ve akabinde etkinlik süresince farklı özelliklerin katılımcılara verimli bir şekilde aktarılması etkinlik sonrası dönemde şehrin portföyünü arttıracaktır.

Expo etkinliği için yapılan yatırımların uzun vade de bölgesel kalkınmaya etkisini nasıl değerlendirirsiniz?

2023 Expo şehir danışman kurulu üyelerine yöneltilen altıncı soruya verilen yanıtlara göre etkinliğin uzun vadede bölgesel kalkınma ile birlikte rekabet ortamında da büyük bir gelişmenin olabileceği bulgusuna ulaşılmıştır. Expo etkinlik alanı birlikte şehrin en gelişmiş merkez ilçesi olan Onikişubat ilçesinin atıl kalan alanlarının etkinlik için değerlendirilmesi etkinlik sonrası dönemde de kullanılabilir olması uzun dönemde bölgede kalkınmayı sağlayacaktır. Ayrıca verilen diğer cevaplara göre etkinlik süresince şehrin artan prestiji ile birlikte bölgede rekabet ortamı artacak ve Kahramanmaraş fırsat bakımından avantajlı bir şehir olarak kalkınmaya başlayacağı da savunulmaktadır.

2023 Expo etkinliğinin Kahramanmaraş'ın ve bölgenin tanıtımında yeterli olacağını düşünüyor musunuz?

2023 Expo şehir danışman kurulu üyelerine yöneltilen yedinci soruya verilen yanıtlara göre 2023 Expo etkinliğinin Kahramanmaraş ve bölgenin tanıtımında yeterli olacağı bulgusuna ulaşılmıştır. Verilen cevaplardan hareketle etkinlik için yapılan hazırlık çalışmalarının şehir ve bölgenin gelişimini desteklemek, farklı özellikleri öne çıkarmak ve marka şehir olma yolunda önemli bir prestij yaratmak etkinliğin en önemli unsuru olarak görölmektedir. Bu gaye ile planlanan organizasyonun etkinliğin amacına hizmet edeceği düşünölmektedir.

Mega etkinlik olarak Expo organizasyonunu ulusal ve uluslararası ziyaretçi bakımından istenilen seviyeye ulaşacağını düşünüyor musunuz?

2023 Expo şehir danışman kurulu üyelerine yöneltilen sekizinci soruya verilen yanıtlara göre uluslararası bir mega etkinlik olarak 2023 Expo Kahramanmaraş etkinliğinin ziyaretçi bakımında istenilen seviyeye ulaşabileceği bulgusuna ulaşılmıştır. Alan olarak 780 bin hektarlık bir yerde birbirinden farklı ve değerli etkinliklerin ana temaya bağlı alt temalarla desteklenerek koordineli ve

düzenli bir organizasyon hazırlıklarının yapıyor olması farklı ülkelerden gelen ziyaretçilerin beklentilerini fazlasıyla karşılayabileceği savunulmaktadır.

2023 Expo etkinliğinden istenilenin üzerinde fayda sağlamak için bir çözüm öneriniz var mı?

2023 Expo şehir danışman kurulu üyelerine yöneltilen dokuzuncu soruya farklı türden cevaplar gelmekle birlikte ortak değerlendirmenin yönetimden kaynaklı çıkabilecek sorunların minimize edilmesi yönünde olduğudur. Etkinlik öncesi dönem, etkinlik süreci ve etkinlik sonrası dönemde ortaya çıkabilecek olumsuzluklara ve risklere karşı alternatif çözüm önerilerinin de mevcut olması beklentileri olumlu etkileyecektir.

Sorulan soruların dışında eklemek istediğiniz veya eksik gördüğünüz bir olgu ve durum var mı?

2023 Expo şehir danışman kurulu üyelerine yöneltilen onuncu soruya verilen yanıtlar genel anlamıyla olumlu olmakla birlikte sistemli çalışan bir yönetim komisyonunun olması organizasyonun eksik yönlerini minimize edebilecek bir potansiyelde olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Geçmiş yıllarda fuar ve sergi etkinlikleri sıklıkla düzenlenen organizasyonlardan birisiydi. Değiş tokuş, ürünleri tanıtmaya, sergi ve pazarlama gibi amaçlar ile düzenlenen etkinlikler değişen koşullar ve geçen zamana bağlı olarak insanların da değişen koşullarına göre yeniden şekillenmiştir. En temel amacıyla pazarlama yoluyla ticari ilişkiler kurmak olan fuar etkinliklerinin adı da geçen zamana bağlı olarak değişmiş ve Expo olarak nitelendirilen farklı bir yeni fuarcılık türü ortaya çıkmıştır. Expo etkinlikleri yaklaşık 140 yıllık süre boyunca farklı kültürlerin, insanların, hizmetlerin ve alanların belirli bir bölgede yerli ve yabancı halkın önünde sergilendiği büyük çaplı bir organizasyon olmuştur. Farklı konuları değerlendirmek, gelişmeye açık alanların teşvik edilerek gelişimini sağlamak ve yeni fırsatlarla buluşarak mevcut portföyünü genişletmek amacıyla düzenlenen Expo etkinlikleri için çok geniş bir mekânda uzun bir organizasyon sürecinin yönetilmesi gerekmektedir. Lakin geçmiş dönemlerin etkinliklerinin başarıya ulaşmasının altındaki nedenin organizasyon için yetkili kurum ve kuruluşlar ile etkin kişilerin sistemli bir şekilde yönetim sürecini idare ettiklerinden kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda araştırmanın evreni kapsamında Türkiye’de yapılan Expo etkinliklerini değerlendirdiğimizde iki farklı ilde farklı temalarla oluşturulan etkinlikte istenilen verim elde edilememiştir. 2016 Antalya etkinliğinde dönemin mücbir sebepleri ile ulusal çapta yaşamış olduğu siyasi iktidardan dolayı ilk kez düzenlenen etkinlikten istenilen verim elde edilememiştir. İkinci olarak ise 2021 yılında Hatay’da düzenlene Expo etkinliğinde ise organizasyon alanının farklı iki coğrafyaya konumlandırılması ve küresel çapta yaşanan pandemi salgınının etkisi ile ikinci kez düzenlenen etkinlikten de istenilen verim elde edilememiştir. Ancak Türkiye’nin üçüncü kez ev sahipliği yapacağı 2023 Expo Kahramanmaraş etkinliğinde istenilen verimliliğe ulaşılabileceği düşünülmektedir. Bu yönüyle hem ulusal hem de uluslararası alanda büyük bir etki yaratacak olan etkinliğin temel amacı şehrin ekonomik kalkınmasına bağlı olarak uzun dönemde sağlayacağı olumlu etkilerin ortaya neler olabileceğidir. Bu gaye doğrultusunda 2023 Expo şehir danışman üyelerinin bilgilerine ve düşüncelerine başvurulmuştur. Buna göre genel bir değerlendirme yaptığımızda 2023 Expo Kahramanmaraş etkinliğinin şehre önemli katkılar sağlayacağını söyleyebiliriz. Nitekim Türkiye’nin 3.kez ev sahipliği yapacağı etkinlikte hem ülkemizin hem de şehrimizin marka şehir olma yolundaki önemli bir adım olarak 2023 Expo etkinliği birçok alanda sağlanan yatırım teşvikleri ile bölgeye önemli bir katma değer sağlayacaktır. Yaklaşık olarak 789 hektarlık bir alana konumlandırılan Expo etkinliği farklı türden kuruluşlarla ana temaya hizmet edecek ve Anadolu’nun saklı değerlerinin açığa çıkarılmasına imkân sağlayacak önemli bir organizasyondur. Kahramanmaraş’ın marka şehir olma yolundaki önemli bir fırsatı olarak Expo etkinliği turizm gelirleri başta olmak üzere ekonomik anlamda şehre önemli bir katkı değer sağlayacaktır. Yaklaşık olarak 6 ay sürecek olan etkinlikte istenilen verimin elde edilmesi için şehir danışman kurul üyeleri arasında önemli bir işbirliğinin olduğunu söyleyebiliriz.

Ekonomik, kültürel, kentsel ve sosyal yenilenmenin ve gelişmenin güçlü katalizörleri olarak görülen Expo etkinlikleri geçmişten günümüze doğru geline tarih süreci içerisinde Expo etkinliklerine ev sahipliği yapan ülke ve bölgenin stratejik bir nitelik kazanarak yeni kamusal alanların oluşmasına, kentin yeni bir dinamizm ile gelişmesine ve yerli halkın bilinçlendirilerek farklı yatırım alanlarına teşvik

edilmesi anlamında önemli katkılar sunmaktadır (Loscartales,2018). Bu yönüyle de Kahramanmaraş için önem arz eden etkinlikten istenilen verimin elde edilmesi ile birlikte Kahramanmaraş'ın gelişen ekonomik ve kültürel potansiyeli ile birlikte bölgede artan prestiji, ulusal ve uluslararası bilinirliğine bağlı olarak da artan işbirlikleri ile hem bölgede hem de Türkiye'de önemli bir rekabet unsuru olarak karşımıza çıkacaktır.

KAYNAKÇA

Akyol A, D (2003). Dünya Fuarlarının-Expolarının Mimari Değerlendirilmesi: Türk Pavyonları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Anonim. Dünyadaki Expolar. <https://www.bie-paris.org/site/en/all-horticultural-expos>. (Erişim Tarihi:9/05/2022).

Anonim. <http://mimdap.org/>. (Erişim Tarihi:22/05/2022)

Anonim. <https://expo.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=18>. (Erişim Tarihi:12/05/2022)

Anonim. <https://expo2021hatay.com>. (Erişim Tarihi:19/05/2022)

Anonim. <https://expo2023.org>. (Erişim Tarihi:20/05/2022)

Anonim. <https://expo2023.org/expo-yonetim>. (Erişim Tarihi:25/05/2022)

Anonim. https://stringfixer.com/tr/Binyanei_HaUmah. (Erişim Tarihi:24/05/2022)

Anonim. <https://www.mfa.gov.tr/dunya-sergileri-expo.tr.mfa>. (Erişim Tarihi:16/05/2022)

Anonim. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/11786/mod_resource/content/1/Peyzaj%20Yap%C4%B1lar%C4%B1%2010.%20Hafta%20Fuar%20ve%20Sergi%20Alanlar%C4%B1.pdf. (Erişim Tarihi:05/06/2022)

Aycı, A. (2014). İşletmeler İçin Fuar Pazarlaması Rehberi. Elif Yayınevi.

Badak, S. (2018). Türkiye'de Milli Fuarcılığın Durum Tespiti Ve Gelişimine Yönelik Bir Model Önerisi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Abd., Burdur).

Badak, S., ve Özdaşlı, K. (2019). Sistem Yaklaşımı Açısından Türkiye'de Uluslararası Fuarcılığın Gelişimine Yönelik Bir Model Önerisi. (Süleyman Demirel University Journal Of Faculty Of Economics & Administrative Sciences, 24(4)).

Berber, A., ve Kurt, M, (2016). İşletmecilik tarihi bağlamında ilk dünya fuarı (Londra, 1851). *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 45, 174-181.

Creswell, J. W. (2016). Reflections On The MMIRA The Future Of Mixed Methods Task Force Report. *Journal Of Mixed Methods Research*, 10(3), 215-219.

Dilek, S., & Kandemir, O. (2013). In The Process of Global Crisis The Importance of Tourism In Decreasing Regional Development Differences: An Evaluation of Kastamonu Province in Turkey. *International Journal of Management and Innovation*, 5(1), 12-29.

Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı
Anonim. https://www.dogaka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/www.dogaka.gov.tr/2580_DO4Y03RJ_EXPO-Bilgi-Notu.pdf. (Erişim Tarihi:9/05/2022)

Ergüney, Y. Duygu. (2015). On dokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Dünya Fuarları ve Osmanlı Devleti'nin Mimari Temsili. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi.

Günay, E., Çuhali, G. İ., ve Çelik, O. Marka Kent Yaklaşımı İle Tarihsel Kimliğinin Tanıtılmasında Kahramanmaraş'ın Avantaj Ve Dezavantajları. *Journal Of Economics And Research*, 2(2), 73-94.

Güven, M. Ü., ve Belma, S.(2022). Mega Etkinliklerin Kent Turizmine Etkisi: Expo 2023 Kahramanmaraş Örneği (*The Journal Of Tourism And Gastronomy Studies*, 10(1), 692-715.

James, B. (2007). Sydney Olympic Park: Olympic legacy or burden. Unpublished honours thesis, University of New South Wales, http://www.be.unsw.edu.au/sites/default/files/upload/pdf/schools_and_eng_agement/resources/_notes/5A3_14.pdf, 10.

Karahan, F., Özgeriş, M., Demircan, N., Sezen, I., ve Karahan, A.(2021). Türkiye'nin Dünya Fuarı Deneyimi: Expo 2016 Antalya Üzerine Bir İnceleme. *Journal Of Humanities And Tourism Research*, 11(2), 320-338.

Kaya, N.(1995). A Design Proposal for İzmir Universal Exposition Project in the Context of Urban Design. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir*.

Korkmaz, H. (2000). Kahramanmaraş Havzası'nın Jeomorfolojisi. [Yayımlanmış Doktora Tezi], Marmara Üniversitesi.

Loscertales, V. G. (2018), Preface. Bureau International des Expositions (BIE) Bulletin 2018.

Loscertales, Vicente Gonzalez (2012). World Expos Open the Door to the Future. World Finance The Voice of The Market, <https://www.bie-paris.org/site/en/publications/articles/item/191-world-expos-open-the-door-to-the-future>. Erişim Tarihi;11/05/2022.

Ökmen, M., Can, E., ve Çağatay, U. (2012). Expo 2020 Organizasyonu ve İzmir'in Marka Kent Olabilme Potansiyeli. In *Efss' 12-Eurasian Forum On Social Sciences,"World Economic Development Paradigm: Market and Beyond" October* (pp. 18-21).

Özkan, Ş. (2017). Dünya Expo alanlarında sanat yapıtları ve Expo 2016 Antalya örneği [Master's thesis], Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Polat, B., ve Tezcan, S.(2020). Expo'nun Kentsel Fonksiyonları Belirlemedeki Rolü Üzerine Bir Sağlık Kampüsü Önerisi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 354-371.

Polat, M. (2019). Expo ve Türkiye. *International Journal of Business Economics and Management Perspectives* ISSN, 2458-8997.

Stebbins, R. A. (2001). *Exploratory Research In The Social Sciences* (Vol. 48). Sage.

Tekdemir, A. (2013). 1867 Paris Sergisi ve Sultan Abdülaziz'in Sergiyi Ziyareti. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(06), 1-19.

Tezcan, S. (2011). Kentler Arası Rekabet, Kentsel Pazarlama, Markalaşmanın Planlama Açısından Değerlendirilmesi İzmir Örneği (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Topgül, A. E.(2012). Mega Etkinlik Olarak Fuarların Kentlerdeki Mirası: Lizbon Expo 98 Fuarı Üzerinden Bir Okuma.[www.academia.edu.tr.ss.245 - 261](http://www.academia.edu/tr/ss.245-261).

Tunahan, B. (2020). Antalya'nın Expo 2016 Tecrübesi ve Organizasyon Mirasının Değerlendirilmesi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 281-298.

Uygurtürk, H. ve Yılmaz, A. (2019). Şehir Pazarlamasında Marka Değeri Algısının Önemi: Sivas İli Örneği, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 394-409.

Vatansever, N. (2009).Sergi binalarında, geniş açıklık geçen çelik taşıyıcı sistemlerin incelenmesi [Yüksek Lisans Tezi], DEÜ.

Yazıcı, N. (2004). Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisi'nin Sunumu. *Arkitekt*, 71, 18-31.